

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΕΘΝΙΚΟΝ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΝ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΑΘΗΝΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ»

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ: ΜΑΛΛΗ ΕΙΡΗΝΗ

· ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ·

για την απόκτηση Διπλώματος Μεταπτυχιακών Σπουδών
στην ειδίκευση: Ιστορία της Φιλοσοφίας και των Ιδεών

«Η ελπίδα και η απελπισία μέσα από τα έργα των Α.
Camus και F. Kafka »

«The hope and despair through the literary work of A. Camus and
F. Kafka »

Επιβλέπων: Αραμπατζής Γεώργιος, Καθηγητής

Μέλη τριμελούς επιτροπής: Νίκος Ερηνάκης, Επίκ. Καθηγητής
Ευάγγελος Πρωτοπαπαδάκης, Καθηγητής

ΑΘΗΝΑ, 2024

Περίληψη

Σκοπός: Η παρούσα εργασία θα ασχοληθεί με τη σύγκριση των δύο σημαντικότερων μυθιστορημάτων της παγκόσμιας λογοτεχνίας του 20^{ού} αιώνα, της *Δίκης* του Kafka και του *Ξένου* του Camus. Το θέμα του μυθιστορήματος του Kafka πηγάζει από την έντονη αντίθεση μεταξύ των πρωταγωνιστών και της πραγματικότητας, που τους περιβάλλει, και οι χαρακτήρες του είναι ανίκανοι να δεχτούν. Στο μυθιστόρημά του κυριαρχούν η παρεξήγηση, ο εφιάλτης, η ψευδαίσθηση και η αγωνία της σιωπής του Θεού. Ο Κάφκα κατηγορεί στα έργα του το απάνθρωπο γραφειοκρατικό κοινωνικό σύστημα και επικρίνει το σύστημα δικαιοσύνης. Ο πρωταγωνιστής στο μυθιστόρημα είναι ένα θύμα του συστήματος και, ταυτόχρονα, ένοχος ως αναπόσπαστο κομμάτι του γραφειοκρατικού μηχανισμού. Από την άλλη, ο Camus συνδέει άρρηκτα την προσωπική του ζωή με τις συλλογικές αντιξοότητες, στο όνομα του ανθρώπου, και της παράλογης ζωής του, αναζητώντας την αλήθεια και την ευτυχία. Το έργο του Camus ξεκινά με το υπαρξιακό προβλήματα του παραλόγου, ισχυριζόμενος ότι ο άνθρωπος είναι μόνος, περικυκλωμένος από μια κατάσταση αιώνιας αθλιότητας, φτώχειας, πόνου, αδικίας, η οποία του δημιουργεί μια αδικαιολόγητη ερημιά. Για να αποφύγει κανείς την απόγνωση πρέπει να αποδεχτεί αυτή την κατάσταση με νηφαλιότητα και πρέπει συνειδητά να αγωνιστεί για να επιβεβαιώσει τον εαυτό του και το «αδυσώπητο μεγαλείο της ζωής».

Σχεδιασμός / μεθοδολογία / προσέγγιση: Η έρευνα προσεγγίζει το έργο των δυο συγγραφέων μέσα από τη ζωή τους, τις επιρροές και τις αντιλήψεις τους. Κάθε συγγραφέας ερευνάται πρώτα κατά μονάς και στο τέλος πραγματοποιείται μια σύγκριση των δυο αλλά και των έργων τους.

Ευρήματα: Τα ευρήματα αφορούν την αντίληψη των συγγραφέων για την ελπίδα. Τέτοια ευρήματα έχουν προκύψει από την βιβλιογραφική ανασκόπηση και τη μελέτη των γραπτών, που έχουν αφήσει πίσω τους οι των δυο αυτοί συγγραφείς.

Πρωτοτυπία / αξία: Η πρωτοτυπία της εργασίας έγκειται στο γεγονός, ότι βιβλιογραφικά δεν υπάρχουν πολλές έρευνες, που να έχουν συγκρίνει τους δυο αυτούς συγγραφείς αναφορικά με την αντίληψή τους για την ελπίδα. Επίσης, ενώ το έργο του Kafka πολλάκις έχει ερμηνευτεί, στο έργο του Camus ο *Ξένος* δεν έχουν αναζητηθεί στοιχεία, που να παραπέμπουν σε αναφορά του συγγραφέα στην ελπίδα. Τέλος, προσεγγίζεται και το κοινωνικοπολιτικό τους περιβάλλον αλλά και η αντίληψη, που είχε ο ένας για το έργο του άλλου.

Λέξεις κλειδιά: Kafka, Camus, Δίκη, Ξένος, ελπίδα, απελπισία.

Abstract

Purpose: This thesis will deal with the comparison of the two most important novels of the world literature of the 20th century, *The Trial* by Kafka and *The Stranger* by Camus. The theme of Kafka's novel stems from the stark contrast between the protagonists and the reality that surrounds them, and his characters are unable to accept their faith. His novel is dominated by misunderstanding, nightmare, illusion, and the agony of God's silence. Kafka in his works blames the inhumane bureaucratic social system and criticizes the justice system. The protagonist in the novel is a victim of the system and at the same time guilty as an integral part of the bureaucratic apparatus. On the other hand, Camus inextricably links his personal life, with the collective adversities, in the name of man, and his irrational life, searching for truth and happiness. Camus's work begins with the existential problems of the absurd, claiming that man is alone, surrounded by a state of eternal misery, poverty, pain, injustice, which creates an unjustified desolation for him. To avoid despair, one must accept this situation with sobriety and must consciously strive to affirm oneself and the "*relentless grandeur of life*".

Design / methodology / approach: The research approaches the work of the two authors through their lives, their influences and their perceptions. Each author is first investigated individually and at the end a comparison of the two, as well as their works is included.

Findings: The findings we are seeking through the research concern the authors' perception of hope. Such findings have emerged from the bibliographic review and the study of the writings left behind by these two authors.

Originality / value: The originality of the work lies in the fact that, in the literature, there are not many studies that have compared these two authors regarding their perception of hope. Also, while Kafka's work has often been interpreted, in Camus's work *The Stranger* no evidence has been sought that would refer to the author's reference to hope. Finally, their socio-political environment is approached as well as the perception they had of each other's work.

Keywords: Kafka, Camus, the Trial, the Strange, hope, despair.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ευχαριστίες.....	i
Περίληψη.....	ii
Abstract.....	iv
1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	6
1.1 Αναγκαιότητα και πρωτοτυπία εργασίας.....	6
1.2 Σκοπός και στόχοι της εργασίας.....	7
1.3 Δομή της εργασίας.....	7
2 ALBERT CAMUS.....	9
2.1 Ο φιλόσοφος Camus.....	9
2.2 Το παράλογο και η εξέγερση ως συγγραφικό στοιχείο.....	11
2.3 Οι ήρωές του.....	14
2.4 Η αντίληψη του Camus για την ελπίδα.....	18
3 FRANZ KAFKA.....	22
3.1 Η ζωή και το γράψιμο του.....	22
3.2 Το παράδοξο των ηρώων του.....	25
3.3 Η απελπισία ως κριτική.....	27
4 ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΚΑΦΚΑ - CAMUS.....	33
4.1 Ο τρόπος ζωής τους.....	33
4.2 Οι επιρροές.....	38
4.3 Οι ήρωες των έργων τους.....	42
4.4 Ελπίδα και απελπισία μέσα από τα έργα τους.....	48
5 ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	55
5.1 Συζήτηση – Συμπεράσματα.....	55
5.2 Προτάσεις για μελλοντική έρευνα.....	58
5.3 Περιορισμοί της εργασίας.....	59
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ.....	60

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αναγκαιότητα και πρωτοτυπία εργασίας

Ο Α. Camus, όπως και ο F. Kafka, είναι ιδιαίτερος σημαντικοί λογοτέχνες του 20ου αιώνα, με έργα που έχουν άμεσο αντίκτυπο στις μέρες μας. Η διαχρονικότητα των έργων αυτών κάνει αναγκαία την εκ βαθέων μελέτη τους, με σκοπό να δοθεί ένα ασφαλές συμπέρασμα για το ζητούμενο αλλά και το φιλοσοφικό αποτύπωμα, που αφήνουν στον αναγνώστη. Ο Kafka, επηρεασμένος από το κίνημα του Υπαρξισμού, γράφει για ανθρώπους, που η μοίρα δεν είναι με το μέρος τους. Αυτό το απροσδόκητο είναι που του δίνει το έναυσμα να μιλήσει για τις κακουχίες του σύγχρονου ανθρώπου, αλλά και το φαύλο σύστημα, που τον περικλείει. Η απελπισία, που έχει κατακλίσει τους ανθρώπους, σύμφωνα με τον Kafka, είναι ταυτόχρονα και η ελπίδα τους για να προχωρήσουν στην ζωή τους (Politzer, 1960).

Ο Camus, από την άλλη, έχοντας ως πρότυπο μεταξύ άλλων και τον Kafka, δεν θα μπορούσε να απέχει πολύ από τις απόψεις του. Έχοντας, όμως, έρθει σε ρήξη με τον Χριστιανισμό, τον Μαρξισμό και τον Υπαρξισμό, μολονότι πολλοί τον συνδέουν με αυτόν, έχει καταφύγει στον παραλογισμό ως εξήγηση των γεγονότων, που συμβαίνουν. Ο ίδιος έχει δηλώσει την εναντίωσή του στον γαλλικό απολυταρχικό καθεστώς έμπρακτα και, ως εκ τούτου, έχει αναπτύξει την αντίληψη ότι για να ξεφύγει κάποιος από την απελπισία, που του προσφέρει το φαύλο σύστημα, καθώς και τις αντιξοότητες, που προκύπτουν από αυτό -πείνα, ανεργία, πόνος, βία- πρέπει να είναι γενναίος. Η γενναιότητα για τον ίδιο είναι η μόνη διέξοδος στην απελπισία και είναι η μόνη, που δίνει ελπίδα στο άτομο ,για να αντέξει τις κακουχίες. Αυτό εκφράζεται έντονα και μέσα στο έργο του, ο Ξένος. Για τον Kafka η ελπίδα προκύπτει από την αναγνώριση των αντιξοοτήτων και την κριτική των αιτιών, που έχουν οδηγήσει σε αυτές. Μια μετριοπαθής άποψη γενικά, παρά το γεγονός ότι στα έργα του κάνει ευθεία επίθεση στο σύστημα (Η Δίκη) (Mihály, 2021).

Η επιρροή, που έχει ασκήσει ο Camus στον Kafka, είναι έκδηλη κατά τον τρόπο κατανόησης των δυσκολιών, που αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι. Και οι δυο συγγραφείς εκφράζουν ότι η αποδοχή της κατάστασής τους είναι η λύση για να αποφευχθεί η απελπισία, που τους διακατέχει κατά τη στιγμή της αδυναμίας. Εάν καταφέρουν να αποδεχθούν τη φύση τους και το περιβάλλον, μέσα στο οποίο ζουν,

μπορούν να αποκτήσουν την ελπίδα ότι θα βγουν από αυτό, είτε κατά τον Camus λαμβάνοντας γενναία μέτρα εναντίων της απειλής είτε κατά τον Kafka ασκώντας κριτική στο σύστημα (O'Brien, 2015).

Η πρωτοτυπία της εργασίας έγκειται στο γεγονός ότι δεν θα ασχοληθεί με το έργο του κάθε συγγραφέα, αναλύοντάς και σχολιάζοντάς το. Αυτή η εργασία θα έχει ως στόχο την ανάδειξη της φιλοσοφικής αναζήτησης των συγγραφέων αναφορικά με τον τρόπο, που αντιλαμβάνονται τη σχέση του ατόμου με την απελπισία. Επίσης, θα αναζητηθούν τα κίνητρα, που προτείνουν, ώστε να ανακτήσει το άτομο την ελπίδα του.

Σκοπός και στόχοι της εργασίας

Η παρούσα εργασία έχει τους κάτωθι στόχους:

1^{ος} Στόχος: Τη διερεύνηση του περιβάλλοντος, στο οποίο ζούσαν και αντλούσαν επιρροές οι δυο συγγραφείς.

2^{ος} Στόχος: Τη διερεύνηση των ηρώων και των περιστάσεων, που δημιουργούν οι συγγραφείς για αυτούς.

3^{ος} Στόχος: Την αναζήτηση των χαρακτηριστικών, που εκφράζουν ελπίδα.

4^{ος} Στόχος: Την αναζήτηση χαρακτηριστικών, που εκφράζουν απελπισία.

Δομή της εργασίας

Η παρούσα εργασία χωρίζεται σε πέντε (5) επιμέρους κεφάλαια, τα οποία παρουσιάζουν εκτενώς τους συγγραφείς, τα έργα τους αλλά και την αντίληψή τους για την ελπίδα. Πιο συγκεκριμένα, στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται εκτενής αναφορά στην αναγκαιότητα της έρευνας αλλά και τον σκοπό αυτής. Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στο συγγραφέα A. Camus και, συγκεκριμένα, στο φιλοσοφικό του αποτύπωμα, το συγγραφικό του στυλ, που περιλαμβάνει το παράδοξο στοιχείο αλλά και την εξέγερση, τους ήρωες του έργου του *ο Ξένος* και, τέλος, την αντίληψή του για την ελπίδα της ανθρώπινης ύπαρξης. Στο τρίτο κεφάλαιο προσεγγίζεται η ζωή και το γράψιμο του συγγραφέα F. Kafka, μελετάται το παράδοξο στοιχείο, που προσάπτει στον ήρωά του στο έργο *του η Δίκη*, αλλά και τον τρόπο, που χρησιμοποιεί την

απελπισία μέσα στο μυθιστόρημά του. Στο τέταρτο κεφάλαιο επιδιώκεται μια σύγκριση των δυο αυτών συγγραφέων σε σχέση με τον τρόπο ζωής τους, τις επιρροές που αντλούν από το περιβάλλον τους αλλά και το έργο άλλων συγγραφέων. Οι ήρωες των έργων τους έρχονται, επίσης, σε σύγκριση, αφού παρατηρούνται πολλά κοινά σημεία και, τέλος, μελετάται ο τρόπος, που εκφράζουν την ελπίδα και την απελπισία μέσα στα μυθιστορήματά τους. Στο τελευταίο κεφάλαιο καταγράφονται τα συμπεράσματα από τη μελέτη και τη σύγκριση των δυο αυτών σημαντικών συγγραφέων του 20^{ου} αιώνα, αλλά και δίνονται οι περιορισμοί αυτής της έρευνας όπως και προτάσεις για μελλοντικές έρευνες.

ALBERT CAMUS

Ο φιλόσοφος Camus

Ήταν πράγματι ο Camus φιλόσοφος; Αυτό το ερώτημα, το οποίο προσπαθούν να απαντήσουν τόσα χρόνια κριτικοί και λογοτέχνες, διατυπώνοντας απόψεις και θεωρίες για το έργο του, ο ίδιος ο συγγραφέας κλήθηκε να το απαντήσει δημόσια. Μετριόφρον, όπως υπήρξε σε όλη του τη ζωή, έδωσε απάντηση αρνητική και η αιτιολογία του ήταν ότι δεν πίστευε αρκετά στη λογική για να πιστέψει σε ένα μόνο σύστημα, έστω και αν αυτό αφορούσε κάτι πιο ιδεαλιστικό. Αυτή του η προσέγγιση δεν ήταν μόνο μια δημόσια στάση του ίδιου, αλλά εντοπίζεται η ίδια ακριβώς αντίληψη και στα προσωπικά του σημειωματάρια της ίδιας περιόδου. Μέσα σε αυτά περιγράφει τον εαυτό του ως καλλιτέχνη και σε καμία περίπτωση ως φιλόσοφο, καταλήγοντας ότι σκέφτεται σύμφωνα με τις λέξεις και όχι σύμφωνα με τις ιδέες. Ωστόσο, ο ίδιος ο Sartre είχε διαπιστώσει κατά την κριτική του στον Camus ότι ανέλαβε από πολύ νωρίς να διατυπώσει σημαντικό φιλοσοφικό έργο, σε τέτοιο βαθμό, που ήταν ικανός να συγκριθεί με τον Pascal ή τον Nietzsche. Στα χρόνια, που ακολούθησαν τις δηλώσεις του Sartre και ερχόμενος σε επαφή με τον άνθρωπο Camus, αφού οι δυο τους έγιναν πολύ καλοί φίλοι, έκανε λόγο για τη φιλοσοφία του παραλόγου, όπου είχε υιοθετήσει ο Camus, και, αποδεχόμενος την πρακτική της, την χαρακτήρισε υπαρξιστικό στοιχείο. Αυτή η φιλοσοφία ξεχώριζε σημαντικά από τη δική του σκέψη, ωστόσο δεν υπήρχε αμφιβολία ότι η πολυπλοκότητά της είχε ένα πιο ιδιαίτερο υπόβαθρο και άξιζε την εκτίμηση, που από νωρίς είχε λάβει από τον χώρο της λογοτεχνίας. Μάλιστα, πολύ συχνά έχουν επαινέσει τα υψηλά λογοτεχνικά του επιτεύγματα και τη θέση του ως πολιτικού ηθικολόγου, παράλληλα όμως έχει λάβει κριτικές, οι οποίες επισημαίνουν τους αμφίβολου ισχυρισμούς και τα προβληματικά επιχειρήματά του. Ο Camus ποτέ δεν αποδέχθηκε τον χαρακτηρισμό του Υπαρξιστή και, μάλιστα, συχνά απέρριπτε τις θέσεις τους. Τα δικά του γραπτά περιείχαν κάτι περισσότερο από μια διάθεση αναζήτησης και αστήρικτους ισχυρισμούς. Ο Camus παίρνει τον σκεπτικισμό του όσο το δυνατόν περισσότερο ως μια μορφή μεθοδικής αμφιβολίας, δηλαδή ξεκινά από ένα τεκμήριο σκεπτικισμού μέχρι να βρει τη βάση για ένα μη σκεπτικιστικό συμπέρασμα, χτίζοντας έτσι μια μοναδική φιλοσοφική κατασκευή. Αυτή η κατασκευή περιλαμβάνει υποθέσεις, οι οποίες μένουν συχνά

ανεξιχνίαστες αλλά και ανυπεράσπιστα επιχειρήματα, τα οποία χρίζουν συνεχώς νέου ορισμού. Η ανάπτυξή αυτής της φιλοσοφίας δεν διακρίνεται αμέσως μέσα στα έργα του, αλλά αναπτύσσεται σε διακριτά στάδια κατά τη διάρκεια της σύντομης ζωής του. Η φιλοσοφία του Camus μπορεί να ερμηνευτεί ως μια διαρκής προσπάθεια για να καταδειχθεί ο λειτουργικός τρόπος ζωής και όχι για να διεκδικήσει απλώς αυτό, που συνεπάγεται ο παραλογισμός της ανθρώπινης ύπαρξης (Aronson, 2011).

Υπάρχουν διάφορα παράδοξα στοιχεία στην προσέγγιση της φιλοσοφίας του Camus. Στα έργα του παρουσιάζει μια φιλοσοφία, η οποία φτάνει στα όρια να αμφισβητήσει την ίδια την φιλοσοφία. Ανήκει στην παράδοση του Υπαρξισμού ακόμα και αν ο ίδιος αρνείται ότι ανήκει σε αυτό το ρεύμα. Η φιλοσοφία του εκφράζει μια συστημική δυσπιστία ως προς τα συμπεράσματα, τα οποία προβάλλονται σχετικά με το νόημα της ζωής και προσεγγίζει με αντικειμενικές και έγκυρες απαντήσεις βασικά ερωτήματα, τα οποία αφορούν τη ζωή του ατόμου, όπως το πως να ζει κανείς. Ο ίδιος ο Camus ήταν βαθιά σεμνός, μολονότι, όταν περιέγραφε τις διανοητικές φιλοδοξίες του, είχε αρκετή αυτοπεποίθηση ως φιλόσοφος. Σε τέτοιο βαθμό ώστε να κατορθώσει να αρθρώσει όχι μόνο τη δική του φιλοσοφία αλλά και μια ενδελεχή κριτική στη θρησκεία και την νεωτερικότητα. Απέρριπτε την ίδια την ιδέα του φιλοσοφικού συστήματος και κατασκεύασε το δικό του πρωτότυπο οικοδόμημα ιδεών γύρω από τους βασικούς όρους του παραλογισμού και της εξέγερσης, με στόχο να επιλύσει τα ζητήματα της ζωής και του θανάτου, που αρχικά τον είχαν παρακινήσει. Το ουσιαστικά παράδοξο στη φιλοσοφία του Camus αφορά την κεντρική έννοια του παραλογισμού. Αποδεχόμενος την Αριστοτελική ιδέα ότι η φιλοσοφία ξεκινά με το θαύμα, ο Camus υποστηρίζει ότι τα ανθρώπινα όντα δεν μπορούν να ξεφύγουν από τη συνεχή σκέψη και τεκμηρίωση, θέτοντας ερωτήματα όπως «*ποιο είναι το νόημα της ύπαρξης;*». Ο ίδιος, μάλιστα, αρνείται ότι υπάρχει απάντηση σε αυτό το ερώτημα και απορρίπτει κάθε επιστημονική, τελεολογική, μεταφυσική ή κατασκευασμένη από τον άνθρωπο ερμηνεία, η οποία θα έδινε μια επαρκή απάντηση. Έτσι, ενώ αποδέχεται ότι τα ανθρώπινα όντα αναπόφευκτα επιδιώκουν να κατανοήσουν το σκοπό της ζωής, παίρνει την σκεπτικιστική θέση ότι ο φυσικός κόσμος, το σύμπαν και η ανθρώπινη λειτουργία παραμένουν σιωπηλοί για οποιονδήποτε τέτοιο σκοπό. Εφόσον η ίδια η ύπαρξη δεν έχει νόημα, πρέπει να μάθεις κανείς να αντέχει και να ζει μέσα σε ένα άλυτο κενό. Αυτή η παράδοξη κατάσταση, λοιπόν, μεταξύ της παρόρμησής μας να κάνει κανείς έσχατες ερωτήσεις

και της αδυναμίας να επιτύχει οποιονδήποτε τέτοιο σκοπό, είναι αυτό που ο Camus ονομάζει παράλογο. Η φιλοσοφία του Camus για το παράλογο διερευνά τις συνέπειες, οι οποίες προκύπτουν από αυτό το βασικό παράδοξο – ζωή και θάνατος. Οι άνθρωποι δεν μπορούν παρά να συνεχίσουν να ζητούν το νόημα της ζωής, μόνο και μόνο για να δουν κάθε απάντηση να πέφτει στο κενό. Αν δεχτεί κανείς αυτή τη θέση για το ουσιαστικό παραλογισμό της ζωής και την αντιφιλοσοφική προσέγγιση του Camus στα καίρια φιλοσοφικά ερωτήματα, δεν δύναται παρά να προκύψει το ερώτημα τι ρόλο διαδραματίζει η ορθολογική ανάλυση και η επιχειρηματολογία. Καμία πρόοδος δεν έχει σημειώσει ούτε ο ίδιος ο Camus, στην προσπάθειά του να απαντήσει στο ερώτημα αν είναι προτιμότερο να αφήσει κανείς τη ζωή του, εγκαταλείποντας τα πεδία της επιχειρηματολογίας και της ανάλυσης ή να στρέψει το ενδιαφέρον, του αναζητώντας το θεμελιώδη σκοπό της ζωής. Η αναζήτηση ενός ιδανικού, το οποίο θα έδινε νόημα σε μια ανούσια ζωή, δεν είναι στα πλάνα του ιδίου, ωστόσο προτιμά για το άτομο να εξεγερθεί και να αναλάβει ο ίδιος ηγετικό χαρακτήρα στη ζωή του (Aronson, 2011).

Το παράλογο και η εξέγερση ως συγγραφικό στοιχείο

Ο τρόπος, με τον οποίο ο Camus επιλέγει να εκφραστεί αλλά και να παρουσιάσει τη λογοτεχνική του ανησυχία, είναι μέσω της φιλοσοφίας του παραλόγου. Αυτός ο τρόπος είναι αρκετά συμβολικός και στόχος του συγγραφέα είναι να αυξήσει τον παραλογισμό μιας πραγματικής κατάστασης, την οποία βιώνουν οι ήρωές του μέσα στα έργα του, ανάγοντάς τον σε επίπεδο υπαρξιακό. Κατά τον Camus το παράλογο συνιστά το μόνο μέσο, το οποίο δύναται να δώσει σαφείς και ολοκληρωμένες απαντήσεις σε ένα μεγάλο σύνολο γεγονότων, αφού μπορεί να συνδυάσει μια δυαδικότητα. Από τη μια έχει μια νοσταλγία για ενότητα του νου και από την άλλη παρουσιάζει μια ακατάπαυστη όρεξη για το απόλυτο, δηλαδή την πλήρη κατανόηση του κόσμου. Το παράλογο, λοιπόν, χρησιμοποιείται αμφίδρομα ως το μέσο, το οποίο διχάζει και ταυτόχρονα ενώνει. Ο Camus δεν γράφει μόνο ως λογοτέχνης αλλά κυρίως ως φιλόσοφος, τονίζοντας πάντα ότι δεν είναι υπαρξιστής και ότι σε καμία περίπτωση δεν επιθυμεί να ταυτιστεί με αυτούς. Ωστόσο, η θεματολογία, με την οποία ασχολείται, έχει τυπικά υπαρξιστικά χαρακτηριστικά και μέσω αυτής δύναται να εκπληρώσει το διπλό του ρόλο: από τη μια να παρουσιάζει ένα λογοτεχνικό έργο με πρωταγωνιστές και πλοκή και από την άλλη να θέτει φιλοσοφικά ερωτήματα. Γι’

αυτόν η λογοτεχνία διαδραματίζει ένα σημαντικό ρόλο στο φιλοσοφικό του έργο, κάνοντάς το πιο ουσιαστικό και, ταυτόχρονα, πιο κατανοητό. Η λογοτεχνία αλλά και τα λογοτεχνικά πρόσωπα, τα οποία παρουσιάζει, γίνονται τα ίδια εκδηλώσεις φιλοσοφικού προβληματισμού και πρωτότυπα της ανθρώπινης σκέψης και συμπεριφοράς (Straehler-Pohl, 2022).

Για τον Camus οι υπαρξιστές μοιράζονται τα ίδια θεμέλια αναφορικά με το παράλογο, ωστόσο πάσχουν από έλλειψη συνέπειας. Κατά τον Υπαρξισμό ο άνθρωπος έχει την πλήρη ελευθερία να ορίσει τον εαυτό του, ταυτόχρονα, όμως, έχει σημαντικές αναζητήσεις σε θέματα, που αφορούν τον θάνατο, τον φόβο και την επίγνωση. Για την πλήρη κατανόηση των ανωτέρω καθώς και την ερμηνεία τους τίθεται ως προϋπόθεση η πράξη ή, όπως είναι γνωστό από τους υπαρξιστές, το άλμα. Ο Camus πίστευε ότι ο Υπαρξισμός αναζητά συνεχώς ένα δρόμο έξω από το παράλογο. Αυτός ο δρόμος είναι το άλμα στην ελπίδα. Η ελπίδα, όμως, για τους υπαρξιστές έρχεται από αιώνιες πηγές, όπως ο θεός σύμφωνα με τον Kierkegaard (Κίρκεγκωρ) ή το μεταφυσικό, σύμφωνα με τον Heidegger (Χάιντεγκερ). Για τον Camus η παραπάνω θέση θεωρείται φιλοσοφική αυτοκτονία, αφού η εναπόθεση της ελπίδας σε κάτι διαφορετικό από το ίδιο το άτομο είναι εξαιρετικά ακραίο γι' αυτόν. Κρατώντας την ίδια βάση με τους υπαρξιστές, ο Camus εφαρμόζει τη φιλοσοφία του παραλόγου, χωρίς να αναζητά εξωτερική μεταφυσική αιτία. Για τον ίδιο, η υπαρξιακή σιωπή παραμένει στην οντολογική της μορφή και η οντολογική κατάσταση του παραλόγου είναι μια τελική αιτία. Μέσα από το παράλογο ο Camus επιδιώκει να μεταφέρει το φιλοσοφικό ερώτημα «Πως πρέπει να ζουν οι άνθρωποι τη ζωή τους;» και η απάντηση στο ερώτημα, σύμφωνα με τον ίδιο, είναι μέσω της έντασης και της εξέγερσης. Υιοθετώντας μια ζωή, η οποία διέπεται από ένταση, τα άτομα αποκτούν ένα νόημα, μια εξωτερική δράση, ενώ η εξέγερση είναι μια εσωτερική διαδικασία, κατά την οποία τα άτομα μαθαίνουν να μην είναι παθητικοί δέκτες, δίνοντας απλά εμπιστοσύνη στην ελπίδα (Straehler-Pohl, 2022).

Για να κατανοήσει κανείς το φιλοσοφικό βάθος του έργου του Camus, θα πρέπει να το μελετήσει ολοκληρωμένο· δεν αρκεί να έρθει σε επαφή είτε με το παράλογο στοιχείο είτε με την εξέγερση. Πρέπει να έχει κατά νου ότι ο Camus θυσιάσε τη ζωή του στην εξέγερση, φτιάχνοντας μάλιστα το δικό του είδος. Η προσέγγισή του χαρακτηρίζεται από τη συνειδητοποίηση ότι η τυφλή εκπλήρωση οποιοδήποτε ιδανικού μειώνει την αξία κάθε ανθρώπου. Όπως έχει αναφερθεί και

ανωτέρω, για τον ίδιο τον Camus οι υπαρξιστικές προσεγγίσεις διαπράττουν φιλοσοφική αυτοκτονία, ενώ ο ίδιος έχει στόχο να διατηρήσει όλα τα μέλη της εξίσωσης – τον κόσμο, την ανθρωπότητα και το παράλογο. Το παράλογο μπορεί να γίνει κατανοητό ως η αντίφαση μεταξύ των επιθυμιών μας και της παράλογης σιωπής του κόσμου. Ο άνθρωπος απαιτεί από τον κόσμο καθαρή οδηγία, δομή και ιεραρχία, επειδή με αυτά μπορεί αποτελεσματικά να συντονιστεί η ανθρώπινη δραστηριότητα. Αυτές είναι οι απαιτήσεις, τις οποίες θέτει ο άνθρωπος, ώστε να οραματιστεί το μέλλον και να αλλάξει τον κόσμο. Είναι η διαχείριση, που μετουσιώνει την κυριαρχία αυτών των δραστηριοτήτων, ως στοχευμένος συντονισμός των οργανωτικών συμπεριφορών, έρχεται αντιμέτωπη με την πραγματική φύση του ανθρώπου, που απέχει από τα νοήματα, τα οποία συνήθως προσκαλούνται στον άνθρωπο. Στην σκέψη του Camus ο κόσμος περιγράφεται ως σιωπή και παραδέχεται τραγωδίες, οι οποίες είναι σχεδόν ακατόρθωτο να τις φανταστεί ο άνθρωπος. Ο ίδιος πιστεύει ότι το παράλογο δεν υπάρχει στον κόσμο ή πέρα από αυτόν, αλλά πηγάζει από μέσα μας και, κυρίως, από την απογοήτευση για την αποτυχία διαχείρισης και συντονισμού των διαδικασιών. Προφανώς, η πιο δραματική εμπειρία, που σχετίζεται με το παράλογο, είναι ο θάνατος – δεν χρειάζεται να κάνουμε τίποτα κι όμως πεθαίνουμε. Το παράλογο δεν είναι μια αφηρημένη έννοια, αλλά βασίζεται στην εμπειρία. Το παράλογο είναι η πρώτη αδιαμφισβήτητη βεβαιότητα. Σύμφωνα με τον Camus, δεν υπάρχει πεπρωμένο, που δεν μπορεί να ξεπεραστεί με περιφρόνηση, αλλά ο πιο συνεκτικός τρόπος ζωής είναι μέσω της εξέγερσης. Η εξέγερση γεννιέται υπό το πρίσμα του παραλογισμού, αντιμέτωπη με μία άδικη και ακατανόητη συνθήκη, όπως και την τυφλή παρόρμησή της, που την αναγκάζει να αναζητά τάξη στη μέση του χάους. Θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς ότι η διαχείριση είναι ο ήρωας της εξέγερσης. Σημειώνεται ότι η εξέγερση, την οποία ο Camus εννοεί, δεν είναι μια επανάσταση, που υπερασπίζεται ένα αφηρημένο ιδεώδες, αυτή η εξέγερση έχει όρια. Δεν αποτελεί ένα αίτημα για απόλυτη ελευθερία, επιτίθεται στη δύναμη χωρίς όρια, που υπαγορεύει σε έναν ανώτερο να βιοπραγεί ενάντια των ορίων. Η άρση του παραλόγου έχει αρνητικές συνέπειες και είναι απαραίτητο σε κάποιο βαθμό να παραμείνει, ώστε να αποφευχθεί η σωματική και φιλοσοφική αυτοκτονία. Ενάντια στην ανησυχία ότι οι ιδεαλιστικές κατασκευές θα οδηγήσουν σε απολυταρχισμό διαφόρων ειδών, ο οποίος υπόσχεται αφαίρεση του παραλόγου, ο Camus παραδέχεται ότι η ζωή είναι καλύτερη χωρίς κανένα απολυτό νόημα. Φυσικά αυτή η δήλωση του Camus βγάζει νόημα μόνο μέσα στα όρια της απελευθέρωσης (Heraud, 2013). Ο ίδιος

είναι πεπεισμένος ότι αν οι άνθρωποι φανταστούν το νόημα της ζωής τους και ξεκινήσουν να υλοποιούν το στόχο τους, αυτοί οι άνθρωποι θα γίνουν σκλάβοι της δικής τους ελευθερίας. Πρέπει να στέκεται κανείς κριτικά απέναντι στο παράλογο και η ανθρώπινη φύση θα δείξει τον βαθμό αντίδρασής τους. Οι άνθρωποι έχουν κοινά, τα οποία τους ενώνουν όταν βρίσκονται σε ανάγκη και με αυτό τον τρόπο μπορούν να νικήσουν την καταπίεση και τη βία. Η άρνηση της ανθρώπινης φύσης και η υπόθεση ότι η χωρίς όρια διαμόρφωση και η κατασκευή του απόλυτου στόχου εξεγείρουν τον άνθρωπο οδηγούν στο δρόμο του απολυταρχισμού. Αντίθετα από τους υπαρξιστές, που ξεπερνούν το παράλογο με ένα άλμα πίστης, ο Camus παραμένει πιστός σε αυτό. Δεν πιστεύει στη λογική και, συνεπώς, παραδέχεται ότι το παράλογο συμπεριφέρεται από μόνο του το ίδιο παράλογο. Στο πλαίσιο του παραλόγου οι συνέπειες έχουν όλες την ίδια αξία, ωστόσο υπάρχει μια αξία, η οποία αξίζει να συντηρηθεί διαμέσου της εξέγερσης και είναι η ζωή. Η ζωή η ίδια γίνεται ο πυρήνας της ηθικής, ενώ η εξέγερση οδηγεί στην αλληλεγγύη και απορρίπτει τη βία. Η ζωή με το στοιχείο του παράλογου και την πράξη της εξέγερσης παρουσιάζουν μια συνεχή μάχη και η μοίρα των ανθρώπων σχετίζεται άμεσα με αυτή (Müller, 2021).

Οι ήρωές του

Οι ήρωες, τους οποίους επιλέγει να παρουσιάσει ο Camus, είναι συχνά αντιμέτωποι με δύσκολες μοίρες, όμως δεν εκπλήσσονται από τις συνέπειες, που συνεπάγεται αυτό στις ζωές τους. Είναι γνώστες της κατάστασής τους και δεν αιφνιδιάζονται. Οι αντιδράσεις του είναι προμελετημένες και χωράνε μέσα σε γνώριμες δομές. Στον Ξένο, για παράδειγμα, ο πρωταγωνιστής σκοτώνει, έχοντας εκ των προτέρων γνώση των συνεπειών της πράξης του, όπως την τιμωρία (φυλάκιση) αλλά και την επικείμενη θανατική ποινή. Όλα αυτά είναι μια γνώριμη δομή για αυτόν, ωστόσο και πάλι τον αφήνουν ανεπηρέαστο και αδιάφορο για τον χρόνο, που θα περάσει φυλακισμένος. Στο τέλος, το μόνο, που τον επηρεάζει, είναι η αρχική του πράξη και η ηθική υπόσταση αυτής (Straehler-Pohl, 2022).

Όλοι οι χαρακτήρες του Camus έχουν λόγο να φοβούνται το μέλλον και τι τους επιφυλάσσει, αλλά μένουν ανεπηρέαστοι από αυτό, σε τέτοιο βαθμό, που μερικές φορές απολαμβάνουν πλήρη ηρεμία του νου (Straehler-Pohl, 2022).

Ο Camus δημιουργεί χαρακτήρες, οι οποίοι είναι ατρόμητοι, ωστόσο θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν με ευκολία αντιήρωες. Πιο συγκεκριμένα, στον Ξένο ο ήρώας του, Meursault, προκαλεί σύγχυση στους αναγνώστες, αφού κανείς δεν μπορεί να τον τοποθετήσει σε μια κατηγορία. Αναρωτιέται κανείς που θα έπρεπε να τοποθετηθεί, είναι ήρωας, κακοποιός ή είναι ένα πλάσμα μιας κατώτερης τάξης, το οποίο χρειάζεται συμπόνια; Από την αρχή παρουσιάζεται ως ένα αδιάφορο πλάσμα, ένας Γάλλο-Αλγερινός, που του συμβαίνουν διάφορα γεγονότα τραγικά, τα οποία όμως ο ίδιος τα αντιμετωπίζει με ουδετερότητα. Δεν έχει διάθεση ο συγγραφέας να προκαλέσει στον αναγνώστη ενσυναίσθηση για αυτόν τον ήρωα. Όμως έχει δημιουργήσει ένα τέλειο πρότυπο αντιήρωα και μέσα από αυτόν εκφράζει τα στοιχεία του παραλόγου αλλά και της εξέγερσης, στην οποία πίστευε τόσο πολύ ότι έπρεπε να στραφεί ο άνθρωπος (Gupta, 2021).

Ως ήρωας ο Meursault παρουσιάζεται θαρραλέος, με ατόφιο χαρακτήρα και αξιοθαύμαστη προσωπικότητα. Είναι μια φιγούρα εμπνευσμένη, του οποίου οι ιδιότητες και τα επιτεύγματα είναι σημείο αναφοράς. Η αντίθεση ενός ήρωα και ενός αντιήρωα είναι ότι ο ήρωας μπορεί να χαρακτηριστεί είτε καλός είτε κακός, ο αντιήρωας από την άλλη είναι η κατοπτρική εικόνα ενός ήρωα, αλλά σίγουρα όχι ενός κακού, στερείται ωστόσο χαρακτηρισμών, που προσδίδονται συμβατικά σε ήρωες. Ένα κακός ήρωας έχει απαίσιες ιδιότητες και οι πράξεις του είναι ειδικές, αλλά ο αντιήρωας μπορεί να μην έχει τα παραπάνω χαρακτηριστικά και να παρεκκλίνει μονάχα όσον αφορά τους καθιερωμένους κανόνες του ηρωισμού, προκαλώντας πολλές φορές την κοινωνία με τη συμπεριφορά του. Ο Camus απεικονίζει τον Meursault ως έναν αδιάφορο, κυνικό άνθρωπο με καταγιστική προσωπικότητα. Άλλοι ήρωες σε κλασικά μυθιστορήματα φέρουν στοιχεία ευφυίας, θάρρους, ευελιξίας, ή ιδανικά όπως ο συνεχής αγώνας για τη ζωή και οι ατελείωτες προσπάθειές τους, ο Meursault όμως δεν φέρει κανένα τέτοιο στοιχείο. Ο ίδιος δεν αντικατοπτρίζει κανένα ιδανικό, δέχεται τη ζωή έτσι όπως του έρχεται και στο τέλος το μόνο που μπορεί να δεχτεί συνειδητά είναι ο θάνατος. Ο συγγραφέας ήθελε το μυθιστόρημά του ο Ξένος να περιγράφεται ως παράλογο, απορρίπτοντας τον όρο Υπαρξιστικό και αυτό είναι ξεκάθαρο μέσα στο έργο του, αφού ο ήρώας του έρχεται σε επαφή με παράλογα γεγονότα και έχει τις ίδιες παράλογες αντιδράσεις. Η αλληλεπίδραση του Meursault με τον κόσμο υπογραμμίζει ξεκάθαρα το γεγονός ότι ο κόσμος είναι παράλογος και επαναστατεί ενάντια στην προσπάθεια του ανθρώπου να

εκλογικεύσει τα πάντα γύρω του και να βρει λογικές απαντήσεις για τα γεγονότα, που του συμβαίνουν, ή για φαινόμενα, τα οποία είναι συντριπτικά παράλογα. Συνήθως η ηθική και τα συναισθήματα διέπουν τις ενέργειες και τις αντιδράσεις ενός ήρωα, ο Meursault όμως παραμένοντας δεμένος στην κοινωνική του τάξη υποφέρει από το πρόβλημα του, πως να ανταποκριθεί στις ανούσιες καταστάσεις της ζωής. Η προφανής αποξένωσή του από τα συναισθήματα και την κοινωνική του ευπρέπεια είναι που τον οδηγούν και στην εγκληματική δράση (Gurta, 2021).

Η πρώτη καμπή στη ζωή του Meursault είναι ο θάνατος της μητέρας του. Με αυτό το γεγονός του δίνεται η δυνατότητα να επαναστατήσει ενάντια στους βασικούς κοινωνικούς κανόνες αλλά και απέναντι στην ίδια τη μητέρα του, που είναι το μέσο το οποίο ενσαρκώνει τη διαδικασία κοινωνικοποίησής του. Ο ίδιος ο συγγραφέας είχε μια ταραγμένη σχέση με τη μητέρα του, η οποία ήταν κωφάλαλη και αγράμματη, αλλά κυρίως αδιάφορη ως προς το παιδί της. Αυτή η αδιαφορία τον είχε αποξενώσει από τη στοργική σχέση μητέρας-παιδιού, προκαλώντας του φόβο να δημιουργήσει οποιαδήποτε προσωπική σχέση είχε προσπαθήσει είτε ως παιδί είτε ως ενήλικας. Αυτόν τον φόβο τον εκδήλωσε και μέσα από τον ήρωα του Meursault. Στην πρώτη εικόνα του μυθιστορήματος δίνεται η πληροφορία του θανάτου της μητέρας του Meursault, με τον ίδιο να είναι τόσο αδιάφορος, που ανάβει τσιγάρο μπροστά από το πτώμα της μητέρας του. Αν και έχει κάποιον ενδοιασμό για τη συμπεριφορά του και το πως θα έπρεπε να συμπεριφέρεται απέναντι σε αυτό το γεγονός, το παρακάμπτει και συνεχίζει να καπνίζει. Ακόμα και στην κηδεία της δεν κλαίει, το πρόβλημά του είναι η ζέστη, την οποία δεν αντέχει, δημιουργώντας μια απόκλιση από τη συμπεριφορά, την οποία προσδοκούσαν να δουν και αυτή που βλέπουν οι υπόλοιποι, κυρίως ηλικιωμένοι κάτοικοι, που έχουν προστρέξει για συμπάρασταση. Αντί για συναίσθημα οι πράξεις του ήρωα διέπονται από ωμή λογική και σωματικές επιθυμίες, οι οποίες ασφυκτιούν απέναντι από τις ανθρώπινες ιδιότητές του. Ο Camus είχε σχολιάσει ότι ένας άνδρας, ο οποίος δεν εκφράζει την θλίψη του ούτε στην κηδεία της μητέρας του, του αξίζει η θανατική ποινή και δεν είναι τυχαίο ότι αυτή η πεποίθηση του συγγραφέα πέρασε και στον ήρωά του, ο οποίος λαμβάνει τελικώς τη θανατική ποινή. Ο Meursault με αυτό το τέλος λαμβάνει μια τιμωρία για την ανικανότητά του να λογοκρίνει τα εσωτερικά του συναισθήματα αλλά και την καθαρή αδιαφορία του για τον κόσμο. Η κοινωνία αισθάνεται μια απειλή, όταν υπάρχουν τέτοιοι άνθρωποι και γι' αυτό το λόγο θα έπρεπε ο ήρωας να τιμωρηθεί.

Θέλει μέσα από τον χαρακτήρα του να ασκήσει μια κριτική για την πειθαρχία, την οποία οφείλει να έχει ένα άτομο, και τις συνέπειες, οι οποίες θα επέλθουν εάν δεν συμμορφωθεί. Μέσω του ήρωα του, όμως, και ο ίδιος ο συγγραφέας επιθυμεί να απελευθερωθεί από τις σκιές του δικού του παρελθόντος, οι οποίες τον ανάγκαζαν να ανεχτεί τα βασανιστήρια και την απάθεια των γυναικών της οικογένειάς του (μητέρας-γιαγιάς) και έτσι δημιούργησε έναν ήρωα, απελευθερωμένο, που μετά τα πρώτα λεπτά της κηδείας απολαμβάνει την σεξουαλική του απελευθέρωση. Αυτή η μικρή λεπτομέρεια μαρτυρά και την κρυφή επιθυμία του να απαλλαγεί από τη μητέρα του ή από την καταναγκαστική υποταγή, που αυτή του είχε επιβάλει. Με αυτό τον τρόπο ο Camus κατέστρεψε ένα στερεότυπο ήρωα, που πρέπει να είναι το πρότυπο στοργικής και καλοπροαίρετης φιγούρας. Ο Meursault δεν είναι πρώτος ήρωας, ο οποίος έχει αυτό το ρόλο, αφού ο Camus έχει προσδώσει το χαρακτηριστικό της ματαιότητας της ζωής και στο μύθο του Σισύφου, όπου ο ήρωας πρέπει να κυλά συνεχώς τον ογκόλιθο ως ένδειξη της αιώνιας τιμωρίας του. Μέσα από αυτό επιθυμεί να αναδείξει τον παραλογισμό, ο οποίος κατοικεί στην κοινωνία, στην προσπάθειά της να εφαρμόσει απολύτως και δίκαια τα ηθικά πρότυπα στην αβέβαιη και απρόσκοπτη πορεία της ζωής (Gupta, 2021).

Η δολοφονική πράξη του Meursault είναι άλλη μια στιγμή ορόσημο, η οποία χαρτογραφεί την προσωπικότητά του. Μέσα από αυτήν την πράξη δεν επιθυμεί ο συγγραφέας να καταδείξει την κακία του ήρωα, αλλά να φανερώσει το παράλογο στοιχείο, το οποίο βρίσκεται σε οποιαδήποτε πτυχή της ζωής. Ο φόνος είναι ένα προϊόν των διαβολικών στοιχείων ενός γενικού κακού, το οποίο διαπρέπει αξιοσημείωτα στους ανθρώπους. Ο ήρωας δεν έχει καμία πρόθεση ή κίνητρο για να σκοτώσει, ούτε έχει εγκληματικό ιστορικό, αλλά η πράξη του φόνου τον βοηθάει να αποκτήσει επίγνωση του παραλόγου και να συνειδητοποιήσει ότι ορισμένες ανθρώπινες πράξεις δεν είναι παρά μια διάσταση του παραλόγου. Μεταμορφώνεται, έτσι, σε έναν παράλογο αντιήρωα, που βιώνει την αποξένωση και αποκτά κατανόηση κατά την αναμέτρησή του με τον κόσμο ή την δική του πράξη (Gupta, 2021).

Κάτι κοινό ανάμεσα στους ήρωές του είναι η επιθυμία τους να αγνοούν τις συνέπειες. Ο Meursault, μολονότι έχει επίγνωση των πράξεων του, αγνοεί εντελώς τις συνέπειες αυτών. Είναι ο ίδιος, ο οποίος αρχικά προσπαθεί να ηρεμήσει τα πνεύματα, γνωρίζοντας ότι μπορεί να γίνει κάποιο κακό, και πάλι όμως δεν καταφέρνει να αποτρέψει τον ίδιο του τον εαυτό. Αυτό υπογραμμίζει τη διαμάχη, που έχει μέσα του·

από τη μια ο παραλογισμός της κατάστασης και από την άλλη οι ψυχολογικές του αντιφάσεις. Τη στιγμή του πυροβολισμού δεν έχει διαύγεια, στο μυαλό του έρχεται η κηδεία της μητέρας του και η ανυπόφορη ζέστη, την οποία βίωνε σε αυτή. Μέσα του βιώνει μια πάλη και έναν θυμό για τη μητέρα του καθώς και την απόλυτη αδιαφορία, που επιδεικνύει για τη ζωή του και καταφέρνει να εκτονώσει τις σκέψεις του με το φόντο του Άραβα. Είναι μία κάθαρση και μια κρυφή αγωνία και σε καμία περίπτωση προμελετημένο έγκλημα. Ο εκκωφαντικός πυροβολισμός πυροδοτεί την επίγνωση του παραλόγου, αφού με αυτόν τον πυροβολισμό γκρεμίζεται η αρμονία της ημέρας και η ωκεάνια σιωπή, που τεχνηέντως είχε δημιουργήσει. Η πράξη του αυτή είναι μια σειρά από ενέργειες, κάποιες διαυγείς, άλλες ελεγχόμενες, άλλες παθητικές και πέρα από τον έλεγχό του, αλλά όλες αυτές οι πράξεις είναι συνειδητές. Η πράξη του φόνου έχει λιγότερη σημασία γι' αυτόν από την συνειδητοποίηση του παραλόγου. Ως συνειδητοποίηση της παράλογης μοίρας του ρίχνει και άλλες τέσσερις σφαίρες, εφόσον δεν έχει πια νόημα πόσο μακριά έχει φύγει από την ηθική του. Ο Meursault είναι ένας ανεπιτυχής πολίτης αλλά και άνθρωπος. Μέσα από τη γνώση του θανάτου, που αποκτά, αναγνωρίζει τον παραλογισμό της ζωής και παραδίδεται στην αδιαφορία της. Δεν μπορεί να χαρακτηριστεί υπαρξιστής ήρωας, καθώς δεν βγάζει καμία ουσία από τη ζωή του. Η καταδίκη του σε θάνατο είναι η μόνη, που έχει βάσεις, όχι για να τον τιμωρήσει τόσο για το έγκλημα, που διέπραξε, αλλά για την παθητική στάση, που έχει υιοθετήσει στη ζωή του. Η αποτυχία του να αμφισβητήσει και να απαντήσει καίρια ερωτήματα για το φαινόμενο της ζωής τον οδηγούν στον προσωπικό του θάνατο. Αποξενωμένος, τελικά, από οίκτο χάνει το ενδιαφέρον των αναγνωστών, αφού καταφέρνει να μειώσει την αξία της ζωής, όχι μόνο της δικής του αλλά και της ανθρωπότητας. Γιατί θεωρεί ο συγγραφέας ότι ο ήρωάς του πεθαίνει; Η απάντηση είναι απλή· επειδή ελπίζει. Η ελπίδα δεν είναι κάτι, που ο συγγραφέας θεωρεί ότι ωφελεί, μάλιστα υποστηρίζει το ακριβώς αντίθετο, ότι δηλαδή δεν υπάρχει ελπίδα, που να μην παραμορφώνει τον άνθρωπο και τον κάνει να χάσει οποιοδήποτε στοιχείο ηθικής αξίας. Άρα και ο Meursault, μπαίνοντας στη διαδικασία να ελπίζει, δεν του μένει τίποτα που να μπορεί να τον σώσει από τη μάταιη ζωή του (Gupta, 2021).

Η αντίληψη του Camus για την ελπίδα

Κατά την αναζήτηση της έννοιας εκείνης, η οποία δίνει νόημα στην ανθρώπινη ύπαρξη, ο Camus ήρθε σε επαφή με τη θρησκεία και τη σημασία της για τον

άνθρωπο. Συγκεκριμένα, ο Camus καταπατήστηκε ο ίδιος, κατά τη συγγραφή του μεταπτυχιακού του για το Πανεπιστήμιο του Αλγερίου, με τη σχέση του χριστιανισμού και της ελληνικής φιλοσοφίας. Μολονότι αντιμετώπισε με συμπάθεια αυτή τη σχέση, το νόημα του χριστιανισμού ήταν κάτι, το οποίο τον άφηγε παγερά αδιάφορο, καθώς δεν πίστευε ότι μπορεί να αποτελέσει πηγή δημιουργίας. Στη διάρκεια της ζωής του αλλά και στη φιλοσοφία του κατέληξε να απορρίπτει ρητά τη θρησκεία ως ένα από τα θεμέλιά της. Ο Camus δεν λαμβάνει πάντα μια εχθρική στάση απέναντι στις θρησκευτικές πεποιθήσεις, εντούτοις στα μυθιστορήματά του παρουσιάζει μια τέτοια εικόνα. Το έργο του, *Ο Ξένος*, φέρει πολλά στοιχεία από την επιλογή του συγγραφέα να ζήσει χωρίς θεό, όπως και την επιθυμία του να αναζητήσει κάτι πιο ουσιαστικό, το οποίο θα του δώσει ελπίδα. Ένας τρόπος να κατανοηθεί καλύτερα η φιλοσοφία, που εκφράζει ο Camus, είναι να αντιμετωπιστεί το έργο του ως μια προσπάθεια διερεύνησης των ζητημάτων και των παγίδων ενός μεταθρησκευτικού κόσμου. Με λίγα λόγια, το έργο του Camus παρουσιάζει έναν κόσμο, που ο θεός δεν αποτελεί προϋπόθεση για ελπίδα και αφού αφαιρεθεί οποιοδήποτε στοιχείο αυτού, ο άνθρωπος παραμένει το κεντρικό ενδιαφέρον, απογυμνωμένος από περιττές πεποιθήσεις και εξερευνά τις επιλογές του. Στα πρώτα δείγματα γραφής του παρουσιάζει έναν εαυτό, που αναζητά με λύσεις στο φιλοσοφικό πρόβλημα της εύρεσης του νοήματος της ζωής, αλλά ταυτόχρονα περιγράφει μια συνείδηση, που εξερευνά τον κόσμο, ένα σώμα που απολαμβάνει τη φύση και τη βύθισή του στην καθαρή σωματικότητα. Οι εμπειρίες αυτές θα μπορούσαν να αποτελούν τη λύση στο φιλοσοφικό του πρόβλημα για την εύρεση του νοήματος μεταξύ της ζωής και του θανάτου και την απάντηση στο ερώτημα από τι αντλεί ο άνθρωπος ελπίδα, ωστόσο θέλει να καταρρίψει πλήρως, όποιο επιχείρημα θέτει η θρησκεία για την άντληση ελπίδας από αυτή (Aronson, 2011).

Ο Camus στέκεται επικριτικά απέναντι στη θρησκεία, θεωρεί ότι μπορεί να αποτελέσει πηγή φόβου και υποτίμησης του εαυτού, στρέφοντας ταυτόχρονα το ενδιαφέρον των ανθρώπων στην αθάνατη ψύχη ή στην ελπίδα για την μετά θάνατον ζωή. Τα παραπάνω αποτελούν για τον Camus απειλή και αφορμή για να χάσει το άτομο το ενδιαφέρον του για τη ζωή, που βιώνει στο παρόν καθώς και παρακίνηση για να ασχοληθεί με τον θεό. Απέναντι σε αυτή τη συμβατική χριστιανική προοπτική υποστηρίζει αυτόν που θεωρεί ο ίδιος αυτονόητο, ότι δηλαδή πρέπει να πεθάνει κανείς και δεν υπάρχει τίποτα μετά από αυτό. Δεν αισθάνεται υποχρεωμένος να

παρουσιάσει στοιχεία, τα οποία να αντικρούσουν την χριστιανική πίστη εις βάθος, αφού για αυτόν η ψυχή δεν είναι αθάνατη. Ο θάνατος είναι για τον ίδιο απλά μια διαδικασία, που βρίσκει τον άνθρωπο φυσικά. Αν δεν μπορεί, όμως, να βρει ο άνθρωπος καταφύγιο στη θρησκεία, τότε ποιο μέσο είναι αυτό που θα τον βοηθήσει και που βρίσκεται η σοφία, την οποία πρέπει να αποκτήσει για να κατανοήσει τον σκοπό αυτό; Η απάντηση του Camus σε αυτό το ερώτημα είναι ότι ο άνθρωπος θα πρέπει συνειδητά να ζήσει με τη βεβαιότητα του θανάτου χωρίς καμία ελπίδα, κάνοντας καμία προσπάθεια να κρυφτεί από το γεγονός αυτό. Για αυτόν δεν υπάρχει υπεράνθρωπη ευτυχία αλλά ούτε και αιωνιότητα. Ο κάθε άνθρωπος είναι ένα φθαρτό μέσο και το μόνο όπλο του είναι το παρόν. Μπορεί να φαίνεται ότι απορρίπτει το Χριστιανισμό αλλά η θρησκεία δεν ήταν κάτι που τον αφορούσε και άρα θα έμπαινε στη διαδικασία να το αντικρούσει. Αυτό που ήθελε αγωνιωδώς να αποφύγει ήταν η ελπίδα, η οποία προκύπτει μέσα από τον Χριστιανισμό για μια ζωή πέρα από αυτή τη ζωή. Θεωρεί ότι η ελπίδα αποτελεί καταστροφή, το ίδιο και οι αυταπάτες, οι οποίες αυτή δημιουργεί. Η ελπίδα του προξενεί τόση αποστροφή, διότι πιστεύει ότι είναι η μεγαλύτερη πηγή προβλημάτων, ερχόμενος σε πλήρη αντίθεση με τις πιο κοινές απόψεις των ανθρώπων, που πιστεύουν ότι η ελπίδα είναι το μεγαλύτερο αγαθό τους. Η συμβατική λύση της μεταθανάτιας ελπίδας είναι στην πραγματικότητα το πρόβλημα, αφού τους δημιουργεί μια καταστροφική ανάγκη να την εξελίξουν, ενώ στην πραγματικότητα τους οδηγεί στην ελαχιστοποίηση της αξίας της δική τους ζωής για να προετοιμαστούν για μια ζωή πέρα από αυτή. Αν η ελπίδα, ιδιαιτέρως η θρησκευτική, βασίζεται στην εσφαλμένη πεποίθηση ότι ο θάνατος με την έννοια της απόλυτης και ολοκληρωτικής εξαφάνισης του σώματος και της ψυχής δεν είναι αναπόφευκτος, τότε οδηγεί το άτομο σε αδιέξοδο. Ακόμα χειρότερα διδάσκοντας την απομάκρυνση από την απόλαυση της εγκόσμιας ζωής και τη θέσπιση στόχων για καλύτερευση αυτής, σκοτώνει ένα σημαντικό μέρος του ατόμου, την ρεαλιστική στάση, που χρειάζεται για να αντιμετωπίσει τις αντιξοότητες της ζωής. Ο κατάλληλος δρόμος για τον Camus είναι η αποκήρυξη οποιοδήποτε πνευματικού ορίζοντα, που θα προσδώσει μια ψεύτικη ελπίδα για κάτι άπιαστο, και η άμεση υιοθέτηση ενός τρόπου ζωής, ο οποίος να γίνεται αντιληπτός με όλες τις αισθήσεις, έντονα και παροντικά. Η αντιμετώπιση του θανάτου απλά ως μια κατάληξη οδηγεί τον άνθρωπο, κατά τον Camus, σε μια θετική κατεύθυνση. Η πεποίθηση ότι θα ανοιχθεί μπροστά μας ένα κόσμος πλούσιος σε αρετές σε μια μετέπειτα ζωή μας απομακρύνει από τη διεκδίκηση της ζωής μας σε αυτόν τον κόσμο. Αν υποκύψει κάποιος σε αυτό το

γεγονός θα ματαιωθεί και τελικά θα αποδεχθεί τη συνειδητοποίηση του θανάτου. Για τον Camus η αποδοχή του θανάτου και η απογύμνωση από την ελπίδα είναι αυτά, τα οποία θα βοηθήσουν τον άνθρωπο να ανακτήσει την επαφή του με τον φυσικό κόσμο. Προωθεί αυτή την ένταση, την σωματική εμπειρία όπως και την χαρά. Αυτές οι εμπειρίες είναι η απάντηση για την ανάπτυξη του ατόμου αλλά και του νου. Κάθε άτομο χρειάζεται κάτι, που θα εξεγείρει σώμα και νου, ώστε να μπορέσει να αντιδράσει από την εγκατάλειψη του εαυτού, που απλόχερα προσφέρει η ελπίδα (Aronson, 2011).

FRANZ KAFKA

Η ζωή και το γράψιμο του

Κάθε συγγραφέας έχει το δικό του τρόπο γραφής αλλά και τη δική του αντίληψη για το έργο του. Σε πολλές περιπτώσεις δεν είναι χρήσιμο στον αναγνώστη να γνωρίζει τι πιστεύει ο συγγραφέας για το έργο του. Στην περίπτωση του Franz Kafka, όμως, είναι σχεδόν απαραίτητο. Πέρα από το συγγραφικό του έργο άφησε πίσω του πλούσιο υλικό από ημερολόγια και γράμματα, στα περισσότερα των οποίων αφηγείται την καθημερινότητά του όπως και τις σκέψεις του. Η μελέτη αυτού του υλικού φωτίζει τις πτυχές της ζωής του Kafka και προσδίδει περισσότερη κατανόηση στο συνολικό του έργο. Γεννημένος το 1883 σε μια εβραϊκή οικογένεια έπρεπε συνεχώς να ζει και να συμπεριφέρεται όπως του όριζε η κοινωνία, η οποία είχε συνεχώς στραμμένο το βλέμμα της πάνω στους Εβραίους. Τα επόμενα χρόνια της ζωής του έγινε μάρτυρας των θανάτων των αδερφών του, αφού είτε πέθαναν από ασθένειες είτε υπήρξαν θύματα του Ολοκαυτώματος. Αυτή η συνθήκη τον έφερε κοντά με τον θάνατο αλλά και τα συναισθήματα, τα οποία απορρέουν από αυτόν. Ήρθε από νωρίς σε επαφή με το παράδοξο και το έκανε σημείο κατατεθέν για τη υπόλοιπη ζωή του. Το γράψιμο για τον Kafka ήταν κινητήριος δύναμη. Μια αναγκαιότητα, η οποία θα τον βγάλει από τη μίζερη ζωή του. Ανήκει στους συγγραφείς, που πρέπει αναγκαία να γράψουν χωρίς απαραίτητα να απολαμβάνουν αυτό που κάνουν, η διαδικασία όμως της γραφής είναι ζωτικής σημασίας για τους ίδιους όπως και τους αναγνώστες. Ο Kafka ανήκει σε αυτούς και, μάλιστα, θεωρείται εξαιρετικά ακραίος ή όπως καλύτερα μπορεί να σημειωθεί η κορυφαία εκδοχή της αναγκαιότητας. Αυτή του η αναγκαιότητα εξελίχθηκε σε μια δυστυχισμένη ύπαρξη, όπου η πιθανότητα μιας ζωής χωρίς γράψιμο δεν θεωρείται πλέον ζωή. Αυτό το αναγκαίο τον οδήγησε σε ένα παράδοξο σχήμα, όπου επιζητούσε να κάνει κάτι επιβλαβές για την ίδια του τη ζωή, ώστε αυτή να λάβει το νόημα, που της έπρεπε (Northey, 2002).

Μαζί με την αναγκαιότητα του γραψίματος για τον Kafka έρχεται και η συνείδηση. Μια συνείδηση, η οποία χαρακτηρίζεται κακή, αφού του ξυπνά συναισθήματα και σκέψεις. Αυτές οι σκέψεις αφορούν δυο κύριους λόγους, τους οποίους ο Kafka έθετε ως εμπόδιο στην απόλαυση της γραφής του. Ο πρώτος λόγος αφορά την ποιότητα των γραπτών του και ο δεύτερος λόγος αφορά το νόημα αυτών.

Για την ποιότητα των γραπτών του έφερε συνεχώς αμφιβολίες, οι οποίες τον βασάνιζαν. Ήταν καλά τα γραπτά του και αν ναι, πόσο καλύτερα θα μπορούσαν να γίνουν, είναι μόνο μερικά από τα ερωτήματα, τα οποία ο ίδιος έθετε στον εαυτό του. Το νόημα των γραπτών του τον ενδιέφερε πιο πολύ, διότι όσο καλό και να ήταν ένα έργο του ήθελε να γνωρίζει πόσο, αλλά και με ποιο τρόπο θα επηρεάσει τον αναγνώστη. Δεν είναι ξεκάθαρο εάν αναζητούσε έναν λόγο, για τον οποίο ήταν τόση σημαντική δραστηριότητα το γράψιμο για αυτόν ή αν όντως έτρεφε το αίσθημα ευθύνης απέναντι στον αναγνώστη. Ωστόσο, από τα ημερολόγιά του διαφαίνεται το άγχος του για την εξυπηρέτηση αυτού του σκοπού. Συνεχώς επικρίνει τον εαυτό του, που δεν έγραψε στα όρια των δυνατοτήτων του και, ταυτόχρονα, έρχεται σε μια διαρκή πάλη με την ανάγκη για κανονικότητα. Αυτή η ανάγκη για κανονικότητα είναι που τον αναγκάζει να δουλεύει στο γραφείο, βιώνοντας ταυτόχρονα δυο ζωές: αυτές του συνετού εργαζόμενου και αυτή του συγγραφέα, που θυσιάζει όλο τον προσωπικό του χρόνο για να αφοσιωθεί στην τέχνη του γραψίματος. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της αντίφασης είναι η εξομολόγησή του σε ένα από τα ημερολόγιά του, που αφορούσε τη συγγραφή της Δίκης. Για να καταφέρει να ολοκληρώσει το έργο πήρε μια προβλεπόμενη άδεια τριών ημερών, κατά την δεύτερη ημέρα ένοιωθε ήδη αρκετά κενός από την έλλειψη του γραφείου και αρκετά απογοητευμένος, που δεν είχε επιτύχει να γράψει όσο θα ήθελε. Δύναται να αντιληφθεί κανείς, συνεπώς, ότι ο Kafka ήταν αναγκασμένος να τριγυρίζει μέσα σε έναν φαύλο κύκλο, όπου η εργασία του του προκαλούσε ανία και η διαφυγή του, το γράψιμο, του προκαλούσε αυτο-απέχθεια. Το γράψιμο, ωστόσο, αποτελούσε την πηγή της έκφρασής του, καθώς και το μέσο απελευθέρωσής του, η εργασία του, όμως, τον καθόριζε ως μέλος της κοινωνίας. Μιας κοινωνίας, η οποία ήθελε τους Εβραίους να είναι παραγωγικοί, αλλά όχι να ξεχωρίζουν. Αυτή είναι και η έκταση του παραδόξου, με το οποίο ερχόταν σε επαφή ο Kafka. Στο έργο του η Δίκη ο πρωταγωνιστής Josef K. συλλαμβάνεται και αυτή η στιγμή λειτουργεί με τον ίδιο λυτρωτικό τρόπο, όπως το γράψιμο λειτουργεί για τον Kafka. Η σύλληψή του φέρει ταυτόχρονα μία θλίψη αλλά και μία ευκαιρία να ακουστεί η δική του πλευρά. Είναι μια παράξενα απελευθερωτική συνθήκη ως αποτέλεσμα της αλλαγής συνθηκών, η οποία οδηγεί τελικώς σε θάνατο. Η ίδια λυτρωτική αίσθηση, που λαμβάνει από την γραφή, η οποία όμως του έχει κοστίσει την ψυχική του διαύγεια. Η υπόθεση στο παράδοξο είναι η επιμονή, που δείχνει. Αυτή η επιμονή μας προετοιμάζει για το παράδοξο και ταυτόχρονα επιτρέπει να αποκαλυφθεί μια σφαιρική οπτική γύρω από το ζήτημα (Northey, 2002).

Αν παραμείνει κανείς στην ανάγνωση των προσωπικών γραπτών του Kafka θα διαπιστώσει ότι ο ίδιος ο συγγραφέας προσπαθεί να πείσει –και το επιτυγχάνει– για την αθλιότητά του. Αυτή η προσπάθεια προκύπτει από την ανικανότητα του ίδιου να αγαπήσει τον εαυτό του. Ένα μίσος για τον εαυτό του, το οποίο εξελίσσεται σε ιδεολογία. Αυτή η ιδεολογία προκύπτει μέσα από την οικογένεια και την κοινωνία. Το ίδιο το άτομο είναι θύμα αυτής της ιδεολογίας, η οποία επιτάσσει να έχει ο καθένας χαμηλή γνώμη για τον εαυτό του αλλά και τα κατορθώματά του. Με αυτό τον τρόπο κανείς δεν θα μπορέσει να ξεχωρίσει και κανένας δεν θα νοιώσει ότι πρέπει να ηγηθεί. Ο Kafka αντιμετώπιζε αυτό το κενό μεταξύ του εαυτού και της κοινωνίας, το οποίο ήταν εξαιρετικά μεγάλο. Προσπαθούσε να γράφει αλήθειες, αποτυπώνοντας την πραγματική εικόνα ακόμα και μέσα στη μυθοπλασία. Η αναζήτηση της αλήθειας έγινε για αυτόν αυτοσκοπός, ένας τρόπος για να εξωτερικεύσει τη δυστυχία του και να πείσει για την ακαταλληλότητά του. Αυτό αποτέλεσε και την ελπίδα του ότι η δημιουργική φόρτιση απελευθερώνεται κατά τη δημιουργία προτάσεων, ακόμα και αν το κομμάτι του εαυτού παραμένει δυστυχισμένο. Η μυθοπλασία είναι η ελπίδα του κα μέσω αυτής ανατρέχει σε αποτυχίες του αλλά και επιτεύγματα μιας άλλης εποχής, που πιστεύει ότι δεν έχει πια την ικανότητα να επιτύχει. Βρίσκεται συνεχώς στο χάσμα της σύλληψης και της πραγματοποίησης, θεωρώντας αποτυχία οτιδήποτε δεν ολοκληρώθηκε. Δεν αποτελεί τυχαίο συμβάν ότι δεν ολοκλήρωσε καμία από τις τρεις του μυθοπλασίες. Είτε διότι συνεχώς επεδίωκε να τελειοποιήσει το έργο του, είτε γιατί το θεωρούσε υπό εργασία, το έργο του έμεινε ατελείωτο και για τον ίδιο αυτό σήμαινε αποτυχία (Northey, 2002).

Η κατάσταση ενοχής και άγχους, που συνεχώς βρισκόταν ως Εβραίος, του δημιουργούσε μια απειλή. Η ενοχή του και το άγχος, μολοντί δεν φαίνεται να καταλαμβάνουν την ολότητά του, φαίνεται να δρουν ρυθμιστικά απέναντι στη γραφή του. Η αναζήτηση της αλήθειας γίνεται επίμονη και ατελείωτη και ο ίδιος δεν λαμβάνει ποτέ την κατανόηση, που του χρειάζεται. Όπως ο Josef K. δεν λαμβάνει ποτέ την κατανόηση της υπόθεσής του, έτσι αποτυγχάνει εξ αρχής να θέσει τα θεμέλια για να ξεκινήσει την υπεράσπισή του. Δημιουργεί, με αυτό τον τρόπο, ένα κοινό μοτίβο για τους ήρωές του, όπου κανένας τους δεν λαμβάνει την κατανόηση, την οποία θα επιθυμούσε. Ακόμα ένα κοινό χαρακτηριστικό είναι η γραφειοκρατία, την οποία θεωρεί μια γενική εικόνα. Ο ίδιος έχει καταφύγει στη γραφειοκρατία για να

καταφέρει μέσω αυτής να λάβει τα προνόμια της κοινωνίας αλλά και να ζήσει σε ένα πλήρως κανονιστικό περιβάλλον, το οποίο απέχει από εκείνο, που ο ίδιος θέτει στον εαυτό του. Αυτή η γραφειοκρατία, όμως, είναι που τον περιορίζει και δημιουργεί την ψευδή πραγματικότητα. Με τον ίδιο τρόπο και ο ήρωας του Josef K. προσπαθεί μάταια με την σκοπιά του νόμου να αντιμετωπίσει το βάρος της κατηγορίας. Ο νόμος, ωστόσο, αποδεικνύεται άχρηστος και δημιουργεί μια επίπονη αθλιότητα στον ήρωα (Northey, 2002).

Το παράδοξο των ηρώων του

Ο Kafka ζει σε μια περίοδο, όπου ήταν εξαιρετικά δύσκολο ή και αδύνατο να ερμηνευτούν και να κατανοηθούν διάφορα μοτίβα, λόγω των συνθηκών, που επικρατούσαν εκείνη την περίοδο. Η κατανόηση κατά τα χρόνια του πολέμου δεν έρχεται φυσιολογικά, αλλά με τη μορφή κατηγορίας ή θέσης, ο καθένας μπορεί να το βιώσει με διαφορετικούς τρόπους ή με ευρείς όρους. Ο ίδιος ο Kafka επιλέγει να το δει υπό τη σκοπιά της τέχνης, ανάγοντάς το σε μια φιλοσοφική στάση και όχι αυστηρά φιλοσοφικά με την ακαδημαϊκή έννοια. Γι' αυτό το λόγο ο Kafka τοποθετεί τους ήρωές του μέσα σε ένα φυσιολογικό κόσμο, με κανονικές δουλειές και ανθρώπινες σχέσεις. Οι ήρωές του, μολονότι αντιμετωπίζουν κοινές προκλήσεις, συχνά έρχονται αντιμέτωποι με κάτι φανταστικό ή ακανόνιστο. Η εξέλιξη συμβαίνει με τέτοιο τρόπο, που φυσιολογικό και φανταστικό ενώνονται και ο αναγνώστης έχει συνεχώς την ανάγκη να κάνει μια αντιληπτική διόρθωση, όχι τόσο της συγκεκριμένης κατάστασης, που διαδραματίζεται, αλλά της γενικότερης αντίληψης και εικόνας. Ο Kafka επιδιώκει συνεχώς να παρουσιάζει τέτοιες σχέσεις, έτσι ώστε το καφκικό στοιχείο να ενώνεται με το παράλογο και να δημιουργούν έναν δεσμό μεταξύ ρεαλισμού και φαντασίας. Σε τέτοιες στιγμές οι ήρωες δεν μπορούν να αναπτύξουν ελπίδα παρά μόνο εμπειρία (Straehler-Pohl, 2022).

Ο Kafka επιλέγει στα μυθιστορήματά του κυρίως νεαρούς άνδρες, οι οποίοι είναι ακόμα δεσμευμένοι στις αρχές, που μοιράζονται. Στη Δίκη ο Josef K. είναι ένας υπάλληλος τραπέζης και γνώστης της γραφειοκρατίας. Γι' αυτό δείχνει πίστη στη νομιμότητα των δικαστικών διαδικασιών και της δίκης στη συνέχεια. Όλη η διαδικασία συλλογής αποδεικτικών στοιχείων και συνεντεύξεων είναι ένα οικείο μέρος του κόσμου του. Οι προσδοκίες των ηρώων του είναι σύμφωνες με τα

κοινωνικά και συμπεριφορικά συστήματα αλλά και τις συμβάσεις, εντός των οποίων λειτουργούν. Μια καλά καθορισμένη ρουτίνα, που δεν είναι σχεδιασμένη να προκαλεί εκπλήξεις. Η σχέση τους με το σύστημα είναι τέτοια, που δεν υπάρχει καμία πρόβλεψη να χρειαστούν βοήθεια πέρα από αυτό, αντιθέτως, όμως, προσπαθούν να κρατηθούν μέχρι το τέλος εντός αυτού. Το σύστημα είναι που τους δίνει την ελπίδα να προχωρήσουν, αφού πληρούν όλες τις απαιτήσεις, που αυτό έχει δημιουργήσει για τον άνθρωπο και τις ανθρώπινες ανάγκες. Μέσα στα συστήματα οι άνθρωποι είναι προδιαγεγραμμένοι να συντελούν προκαθορισμένες διαδικασίες και στόχους. Οι ήρωες κατακλύζονται από τις καταστάσεις τους αλλά αυτές είναι καταστάσεις, που μπορούν να λυθούν με μέσα της καθημερινής ζωής, όπως η υπομονή, η ευγένεια ή η διεκδίκηση. Ακόμα και στα φανταστικά πλαίσια, που θέτει το μυθιστόρημα, η εμπιστοσύνη τους δεν κλονίζεται απέναντι στο σύστημα και συνεχίζουν να το στηρίζουν, έχοντας πίστη στις ανθρώπινες αλληλεπιδράσεις, που τους είναι γνώριμες (Straehler-Pohl, 2022).

Παρά τη σχέση εξάρτησης με το σύστημα οι πρωταγωνιστές του Kafka αναγνωρίζουν ότι εξυπηρετούν μια ψευδαίσθηση και ότι οι πράξεις τους δεν σημειώνουν καμία πρόοδο. Από την οπτική του αναγνώστη φαίνεται ότι κάνουν μικρά βήματα προς τη λύση, όμως η τελική τους κίνηση είναι η στασιμότητα, αφού ξοδεύουν όλο τους το χρόνο στην αναμονή. Στη Δίκη παρακολουθείται ο Josef K. για ένα ολόκληρο έτος μέχρι τον θάνατό του να μιλάει με πολλούς, να δημιουργεί προσωπικές σχέσεις όπως και να προσπαθεί να κερδίσει κάθε είδους γνώση, που θα τον εξελίξει. Στο τέλος, όμως, δεν μαθαίνει τίποτα, που θα τον οδηγήσει να αλλάξει τη δική του μοίρα και παραμένει χωρίς την παραμικρή ιδέα για τον λόγο, που έχει οδηγηθεί εκεί. Οι χαρακτήρες του Kafka ζουν μόνιμα μέσα στην αμφιβολία και την αναστολή, τόσο κοντά στη λύση αλλά, ταυτόχρονα, τόσο κοντά στο φόβο, που τους ακινητοποιεί. Ο φόβος του άγνωστου και το βάρος του μέλλοντος είναι χαρακτηριστικά, που επιδιώκει ο Kafka να δίνει στους χαρακτήρες του και, μάλιστα, στον μέγιστο βαθμό, αφού θεωρεί ότι πρέπει πάντα να υπολογίζουν το χειρότερο. Ο Josef K. είναι ο πιο ανέμελος από τους πρωταγωνιστές του, αφού το άγχος δεν τον επηρεάζει άμεσα, ωστόσο, και πάλι ο συγγραφέας γράφει με τέτοιο τρόπο, που προκαλεί τον αναγνώστη να επιζητήσει την αφύπνιση και την ενεργοποίηση του πρωταγωνιστή, ώστε να ξεφύγει από το άγχος και τον φόβο που τον παραλύει (Straehler-Pohl, 2022).

Η απελπισία ως κριτική

Το μυθιστόρημα του Kafka η *Δίκη*, όπως πολλές ιστορίες του ιδίου, φαίνεται να πραγματεύονται τις ανησυχίες, τις οποίες έχουν οι περισσότεροι άνδρες σε κάθε εποχή. Πολλές φορές το έργο έχει διαβαστεί ως σάτιρα για τη γραφειοκρατία, αναζήτηση για το θεό, μια φανταστική έκφραση της προσωπικότητας του συγγραφέα ή μια αυτοβιογραφική αντανάκλαση του φόβου του Kafka για τον πατέρα του. Όμως, λίγοι έχουν διαπιστώσει ότι ο πρωταγωνιστής του έργου ασχολείται με την αναζήτηση του αυθεντικού του εαυτού και ο ισχυρισμός αυτός τεκμηριώνεται με την ερμηνεία της αλληγορικής αποτυχίας του ήρωα να βρει τον δρόμο του για το Δικαστήριο και την έλευση των δυο πρακτόρων, που έρχονται για να τον μεταφέρουν στην εκτέλεσή του. Αυτοί οι δύο πράκτορες είναι οι πρεσβευτές αυτού του απρόσιτου αληθινού εαυτού, που όσο δεν πετυχαίνει την πραγματική σύνδεση με τον παροντικό εαυτό, το άτομο παραμένει θύμα. Ένας από τους σχολιαστές του Kafka, Heinz Politzer, υποστηρίζει ότι στο έργο ο ήρωας προσπαθεί να ανακαλύψει και να απαλλαγεί από τις κατηγορίες, οι οποίες του απαγγέθηκαν. Το ίδιο προσπαθεί να κάνει και το Δικαστήριο για να αποδείξει την αθωότητά του, ωστόσο, και οι δύο προσπάθειες είναι μάταιες. Ο Kafka υποστηρίζει ότι υπάρχει μια υπέροχη σφαίρα φωτός, που επιθυμεί να φτάσει στον άνθρωπο, αλλά για να επιτευχθεί αυτό πρέπει το άτομο να απαρνηθεί τη φύση του. Για να μπορέσουν το Δικαστήριο και ο Κ. να επικοινωνήσουν θα πρέπει να γίνουν κάτι διαφορετικό από αυτό που είναι. Τι είναι αυτό το διαφορετικό και πως μπορεί να επιτευχθεί, είναι τα ερωτήματα, τα οποία προσπαθούσε ο συγγραφέας να λύσει μέσα από το έργο του (Bryant, 1969; Politzer, 1953).

Η ελπίδα, που μπορούσε να αντλήσει ένα άτομο, δεν προερχόταν ούτε από την κοινωνία, που την όριζε η γραφειοκρατία, ούτε μέσω του θεού. Ο Kafka θεωρούσε ότι οι άνθρωποι είναι μηδενιστικές σκέψεις και σκέψεις αυτοκτονίας, που βγάζουν νόημα μόνο μέσα σε μια θεοκρατική σκέψη. Αυτή του η άποψη θύμιζε την Γνωστική άποψη για τη ζωή, όπου ο θεός παρουσιάζεται ως κακός δημιουργός και ο κόσμος ως μια κακή του ημέρα. Θα αναρωτηθεί, λοιπόν, κανείς αν υπάρχει ελπίδα για τον κόσμο μέσα από αυτήν την άποψη και ο Kafka πίστευε ότι σαφώς και υπάρχει ελπίδα και, μάλιστα, άφθονη, η οποία όμως δεν απευθύνεται στον άνθρωπο. Με την χαρακτηριστική τάση του Kafka προς το παράδοξο, καταφέρνει να εξισώσει τη

δυνατότητα της απεριόριστης ελπίδας με μια κατάσταση απελπισίας, αντιστρέφοντας έτσι την άποψη ότι όσο το δυνατόν περισσότερο έχεις, τότε μπορείς να αποκτήσει και περισσότερα. Η άπειρη έκταση κατά τον Kafka μειώνεται στο απειροελάχιστο σημείο όταν πρόκειται για την ελπίδα και η ειρωνεία του συγγραφέα ρίχνει ένα έντονο φως στο δισεπίλυτο σκοτάδι αυτού του κόσμου. Η δυστυχία και η κακοτυχία αυτού του κόσμου μπορούν να ερμηνευτούν ως το αποτέλεσμα μιας κακής ημέρας ή μιας λανθασμένης αντίληψης για το θεό, ωστόσο, αυτή η διάκριση, την οποία πραγματοποιεί ο Kafka, υπομονεύεται από το συμπερασματικό τεκμήριο του ότι, ακόμη και να υπάρχει άπειρη ελπίδα, δεν σημαίνει ότι υπάρχει ελπίδα ειδικά για τον κάθε μεμονωμένο άνθρωπο. Μάλιστα, θεωρεί πως το απεριόριστο της ελπίδας, γενικά, οριοθετεί τα όρια της απελπισίας, την οποία βιώνει ένα άτομο. Μπορεί κανείς να ελπίζει μόνο στην αναγνώριση ότι η εκπλήρωση της ελπίδας, την οποία πρεσβεύει κανείς, δεν θα επιτευχθεί ποτέ και το άτομο είναι αναγκασμένο να ζήσει με αυτό το συναίσθημα της μη ολοκλήρωσης. Όμως και ο ίδιος μας διαβεβαιώνει ότι ο κίνδυνος του μηδενισμού αποτρέπεται, έστω και στο τέλος. Τα λόγια του μεταφέρουν μια βαθιά δομή σκέψης και εμπνέεται, σε μεγάλο βαθμό, στη συγκεκριμένη εμπειρία αμέτρητων Εβραίων, μέσω της πορείας της ιστορίας. Η συγκεκριμένη περίπτωση των Εβραίων είναι ενδεικτική της μεταφυσικής μελαγχολίας, που εφαρμόζεται πιο καθολικά στην ανθρωπότητα, είναι δηλαδή η μελαγχολική κατάσταση που πυροδοτείται από τον εκτοπισμό αυτού του λαού έξω από τον κόσμο και τη νοσταλγία της λαχτάρας για υπέρβασή τους (Wolfson, 2022).

Ένα ακόμη κεντρικό ζήτημα της εποχής, που γράφτηκε το έργο, είναι η αίσθηση ότι ο άνθρωπος έχει τοποθετηθεί σε ένα σύμπαν, το οποίο του αρνείται την αναζήτηση της αλήθειας και των αξιών εκείνων, που του επιτρέπουν να παραμείνει άνθρωπος. Αυτή είναι μια δοκιμή για τον άνθρωπο και παράγει μια αμφιθυμία, η οποία σε ορισμένες περιπτώσεις είναι παραλυτική. Ο ήρωας αρνείται αυτό, το οποίο φαίνεται να είναι αποδεδειγμένα αλήθεια και το παραποιεί, ώστε να φαίνεται ως ανοησία, όπως για παράδειγμα ότι η εμπειρική πραγματικότητα είναι ηθικά παράλογη. Το να παραδίδουμε ανθρώπινες αξίες, που προφανώς απαιτεί η αλήθεια, φαίνεται καταστροφικό. Η εμπειρία του K. στη δίκη είναι μια δραματοποίηση αυτού του διλήμματος. Πριν συλληφθεί ο K. δέχεται χωρίς αμφιβολία τα απρόσωπα θεμέλια της ύπαρξής του, ξαφνικά όμως συλλαμβάνεται από το Δικαστήριο και η δίκη του θέτει υπό αμφισβήτηση τις βεβαιότητες, επί των οποίων ενεργούσε όλα τα χρόνια της

ζωής του. Το Δικαστήριο τον αναγκάζει να δράσει με διαφορετικό τρόπο από αυτόν, που θέτει η εμπειρία του και στην οποία δεν ισχύουν οι παλιοί κανόνες. Όταν ο Κ. επιχειρεί να ενεργήσει σύμφωνα με αυτούς τους παλιούς κανόνες, βρίσκει μπροστά του εμπόδια και αισθάνεται την απόλυτη απογοήτευσή. Η γραφειοκρατία του Δικαστηρίου δεν είναι ίδια με τη γραφειοκρατία στην τράπεζα, στην οποία είναι συνηθισμένος ο ήρωας, προσπαθεί, ωστόσο, να προσεγγίσει το Δικαστήριο με τις γνώσεις, τις οποίες έχει και τελικά τον απορρίπτουν. Το δικαστήριο παραμένει απομακρυσμένο, απροσπέλαστο και εχθρικό. Αυτό το μοτίβο εξετάζει τη σύγκρουση του ίδιου του ήρωα με την ανθρώπινη του φύση αλλά και με το Δικαστήριο, το οποίο ο ήρωας προσπαθεί να προσεγγίσει, αλλά συνεχώς διαφεύγει της κατανόησής του και της ελπίδας του, οδηγώντας τον σε νέες αναζητήσεις. Ουσιαστικά η Δίκη αφορά την προσπάθεια του ήρωα να διεισδύσει μέσα στο Δικαστήριο- Εαυτό και να κατανοήσει τον τρόπο λειτουργίας, ώστε να τον αλλάξει ή να το φέρει προς όφελός του. Κατά τη διάρκεια αυτής της εσωτερικής αναζήτησης ο ήρωας λαμβάνει πολλές συμβουλές αλλά και γνώση, μαθαίνοντας πως κάποιος πρέπει να έχει εξουσία για να μπορεί να έχει επιλογές. Για παράδειγμα, ο δικηγόρος του ήρωα θεωρείται μικρός, χωρίς καμία εξουσία και έτσι δεν έχει τη δύναμη να τον απομακρύνει από τη δίκη, ενώ του γίνεται σαφές ότι άλλοι δικηγόροι, πιο μεγάλοι, μπορούν να έχουν περισσότερες εξουσίες. Είναι σημαντικό για τον συγγραφέα να διατυπώσει ένα ξεκάθαρο διαχωρισμό μεταξύ των ισχυρών και των αδυνάτων, εφόσον και ο ίδιος προσωπικά βιώνει μια τέτοια κατάσταση. Μπορεί οι Εβραίοι να διαβιώνουν μεταξύ του υπόλοιπου πληθυσμού και, μάλιστα, να κατέχουν και κάποιες θέσεις εξουσίας, όμως στην πραγματικότητα δεν έχουν καμία εξουσία απέναντι στο σύστημα, αφού δεν τους θεωρεί ισχυρούς. Παρά την απαισιόδοξη στάση του συγγραφέα, μέσα στο έργο υπάρχουν άτομα, τα οποία προσπαθούν να προτρέψουν τον ήρωα να μην χάσει την ελπίδα του, να μην παραιτηθεί από την προσπάθειά του να επιτύχει την απαλλαγή, είτε μέσα στο έργο της ενοχής, που του όρισε το Δικαστήριο, είτε του παλαιού εαυτού του από τον οποίο πρέπει να επέρθει η κάθαρση. Κάθε νέος σύμβουλος, όμως, έρχεται σε αντίθεση με τον εαυτό του και αντί να βοηθήσουν τον ήρωα τον μπερδεύουν ακόμα παραπάνω (Bryant, 1969; Dern, 2004; Musiał, 2024).

Η αντίφαση στο έργο είναι καταφανής καθ' όλη την πλοκή του, μολονότι ο ήρωας δεν έχει διαπράξει κάποιο αδίκημα, πρέπει να ομολογήσει την ενοχή του για να μπορέσει, έστω και προσωρινά, να αποφυλακιστεί. Είναι ξεκάθαρο ότι κάθε πτυχή

της κοινωνίας (κοινωνική, θρησκευτική, δικαστική εξουσία) είναι ανίκανη να βοηθήσει τον ήρωα να απαλλαχτεί από την κατηγορία και ο καθένας από την μεριά του έχει έναν σκοπό. Ο δικηγόρος δεν βλέπει ποτέ το συνολικό σχέδιο της υπόθεσης αλλά κάποια κομμάτια, τα οποία τον αφορούν, για να συμβουλέψει τον Josef K.: ο Titoreli απαισιόδοξα υποστηρίζει ότι κανείς δεν μπορεί να ξεφύγει από την τύχη του Δικαστηρίου και, τέλος, ο ιερέας είναι εκείνος, ο οποίος προτείνει μια εντελώς διαφορετική προσέγγιση και εκφράζει μια ζωή, που απέχει όμως από τη ζωή εντός της δικαιοδοσίας του Δικαστηρίου - νόμου. Οι παραπάνω τοποθετήσεις των ανθρώπων, που ο Josef K. προσπαθεί να συμβουλευτεί για την υπόθεσή του, καταλήγουν να τον μπερδεύουν ακόμη περισσότερο. Ακόμα και ο ίδιος, όταν προσπαθεί να ερμηνεύσει τη ζωή του, συναντά μεγαλύτερο μπερδεμα, υποθέτει έτσι ότι η ιστορία έχει κάποιο βαθύτερο νόημα και αυτό το νόημα πηγάζει από τη δική του εμπειρία. Αφού καταλάβει ότι δεν μπορεί να χρησιμοποιήσει καμία από τις παραπάνω προσεγγίσεις, συνειδητοποιεί την αδυναμία του να έρθει αντιμέτωπος με το Δικαστήριο. Το πρόβλημα έγκειται στο γεγονός ότι δεν μπορεί να καταφύγει σε δικαιολογίες όπως η άγνοια, η θρησκεία ή η προσωπική του απόσυρση, αλλά, επίσης, δυσκολεύεται να δώσει νόημα ή συνοχή στο Δικαστήριο με τους δικούς του όρους. Πρέπει να δώσει μάχη και πρέπει να πολεμήσει με τα μόνα όπλα, τα οποία έχει και αυτά τα όπλα είναι η λογική ενάντια στις κατηγορίες, που τους άλλαξαν τη ζωή. Έτσι, αντί να τρέξει μακριά όταν συλλαμβάνεται για πρώτη φορά, επιλέγει να παραμείνει και να επιμείνει στην αθωότητά του, έχοντας βεβαιότητα για την φυσική πορεία των πραγμάτων. Σε όλη αυτή την αναζήτησή του για μια εξήγηση της κατηγορίας, που του προσάπτει το Δικαστήριο, ο Josef K. αντιστέκεται, αναγνωρίζοντας τελικά τα στοιχεία, που το Δικαστήριο παρουσιάζει, και με αυτόν τον τρόπο ακυρώνει την όποια ελπίδα του. Μόλις τις τελευταίες ώρες της ζωής του πλησιάζει ο Josef K. στην κατανόηση της πραγματικής διδαχής της δοκιμασίας και, ενώ οι εκπρόσωποι του Δικαστηρίου έρχονται να τον παραλάβουν από το διαμέρισμά του, αποφασίζει να ξοδέψει όλη του ενέργεια να αντισταθεί, αφού αντιλαμβάνεται ότι θα είναι η τελευταία του προσπάθεια για αντίσταση· σύντομα όμως συνειδητοποιεί τη ματαιότητα αυτής της πράξης και αφήνεται. Έχοντας παραιτηθεί στους συνοδούς του, αποφασίζει να κρατήσει τη δική του ήρεμη στιγμή μέχρι τέλους, εγκαταλείποντας την ελπίδα, που του έδωσε κινητήριο δύναμη κατά τη διάρκεια της δοκιμασίας του, προσπαθώντας έτσι να παραμείνει ψυχραιμος και να διατηρήσει την επίγνωση της κατάστασής του. Ο Josef K. φαίνεται πια καταδικασμένος, που συνεχίζει να πιστεύει

με ορθολογισμό και συνοχή χωρίς να εκφράζει τα συναισθήματά του, έτσι δεν έχει παρά να προσκολληθεί στην ελπίδα και να αντιληφθεί ότι η ζωή πρέπει να διακατέχεται με ελευθερία, ειδικά το επόμενο στάδιο είναι ο θάνατος. Ο Josef K. ελπίζει να εκλείψει το αίσθημα απόγνωσης, το οποίο τον διακατέχει, όμως ο συγγραφέας καταλήγει ότι η λογική μέσα στο νόμο είναι μάταιη. Η λογική για τον ίδιο δίνει ένα ακλόνητο άλλοθι στους ανθρώπους, που την χρησιμοποιούν, ωστόσο δεν μπορεί να αντέξει αυτούς, που θέλουν να συνεχίσουν να ζουν. Αν ο ήρωας είχε ενεργήσει με τη λογική, που του είχε μάθει το σύστημα και στην οποία απέδιδε περήφανα πίστη, θα είχε εφαρμόσει το μάθημα, το οποίο πήρε μόνος του στις πράξεις του, μολαταύτα δεν του δόθηκε η ευκαιρία να ενεργήσει εμπειρικά. Δεν μπορεί, ωστόσο, να εγκαταλείψει τη δική του ελπίδα πλήρως, αφού αυτό θα σήμαινε την καταστροφή όλων όσων προσπαθούσε να χτίσει. Αν ο Kafka είχε καταλήξει με αυτό το τελευταίο παράδειγμα της αδιαλλαξίας του Josef K., θα μπορούσαμε να ερμηνεύσουμε αυτές τις τελευταίες του στιγμές ως μια γιορτή για την αιώνια ελπίδα του ανθρώπου και, έτσι, θα πρόκυπτε στα τελευταία λεπτά ένας τραγικός ηρωισμός, ένα μαρτύριο για μια μεγάλη αλλά αποσυντιθέμενη κοσμοθεωρία. Αλλά δεν τελειώνει σε αυτό το σχόλιο, αφού οι τελευταίες στιγμές του ήρωα απέχουν από τον ηρωισμό. Βάζοντας το μαχαίρι στο στήθος του αντιλαμβάνεται ότι θα φύγει σαν σκύλος και η ντροπή αυτή τον ξεπερνάει. Έχοντας πλήρη επίγνωση ότι η αντίστασή του δεν ήταν καθόλου ηρωική, παρέθεσε έναν υπαινιγμό σε σχέση με τη συμπεριφορά του δικηγόρου του, όπου αναγκάζει τον πελάτη του να συρθεί μπροστά του με ταπεινοφροσύνη και ένδεια, ώστε να αντλήσει τις πληροφορίες, τις οποίες χρειάζεται, άρα ο ίδιος ο πελάτης γίνεται ο σκύλος του δικηγόρου και περιμένει ικετευτικά ένα κόκαλο. Η απελπισία του για τον αγώνα ενάντια στο Δικαστήριο είναι τόσο μάταιη, που του έχει κλέψει όποια αξιοπρέπειά θα μπορούσε να διατηρήσει. Η ελπίδα, η οποία φουντώνει όταν υπάρχει μια παράλογη πίστη, είναι μια καρικατούρα της πίστης σύμφωνα με τον Kafka. Ο Josef K. δεν είναι ούτε παράλογος ήρωας ούτε ο ιπότης της πίστης, αλλά έρχεται αντιμέτωπος με την σύγχυση της ύπαρξής του, όπως όλοι οι άνδρες, οι οποίοι προσπαθούν να κατανοήσουν τον εαυτό τους. Θέλει ο κόσμος του να διακατέχεται από οικειότητα και ομοιογένεια, αλλά τον βρίσκει διαφορετικό και, έτσι, δεν μπορεί να βρει λαβή πάνω στην εξηγήσιμο οικείο του κόσμο ούτε όμως μπορεί να αντιληφθεί πλήρως την παραξενιά του νέου του. Η πίστη και ο παράλογος ήρωας αγκαλιάζουν το παράδοξο του παραλόγου, και με αυτό ο Josef K. ζει μόνιμα με το άγχος της σύγχρονης εμπειρίας, επιμένοντας ωστόσο σε μια

ελπίδα, η οποία είναι άγονος καρπός. Ο Kafka είναι για πολλούς συνώνυμο με τα θέματα της αποξένωσης, του υψηλού άγχους σε ένα περίπλοκο πλαίσιο, δείχνοντας αδυναμία μπροστά στην απρόσωπη γραφειοκρατία, σωματική ευαλωτότητα και απουσία ελπίδας. Είναι ο συγγραφέας, ο οποίος προσφέρει στο άτομο το δίλημα της ελευθερίας και της δράσης της ζωής. Στο έργο του η Δίκη εκφράζει μια οικεία, προσωπική του άποψη, η οποία περιλαμβάνει απελπισία αλλά και μια τολμηρή αίσθηση κριτικής στην ελπίδα. Ταυτόχρονα, όμως, μιλά για τη διαδρομή, την οποία πρέπει να διανύσει το άτομο, ώστε να βρει τον πραγματικό του εαυτό έξω από τα όρια, τα οποία θέτει η κοινωνία και η θρησκεία (Bryant, 1969; Pant , 2023, Musiał, 2024).

ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΚΑΦΚΑ - CAMUS

Ο τρόπος ζωής τους

Η ζωή του Camus επηρεάστηκε βαθιά από τις τρεις μεγάλες τραγωδίες, οι οποίες συνέβησαν στην ιστορία της Γαλλίας τον 20^ο αιώνα, τον μεγάλο πόλεμο (1914-18), τον δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο (1939-1945) και τον πόλεμο της Αλγερίας για την Ανεξαρτησία (1954-62). Είναι σχεδόν ασυνήθιστο, αλλά η μοίρα του Camus ήταν στενά συνδεδεμένη με εκείνη της μητροπολιτικής Γαλλίας. Ζώντας στην Αλγερία όλα τα νεανικά του χρόνια, πέρασε το μεγαλύτερο κομμάτι της ζωής του έξω από τα όρια της Γαλλίας και μόνο στα τριάντα του χρόνια εγκαταστάθηκε μόνιμα εκεί και καθιερώθηκε ως διάσημος συγγραφέας. Μετά την επιτυχημένη έκδοση του συγγράμματος *La Peste*, κατάφερε να βρει ένα σπίτι στο Παρίσι κοντά στον εκδότη του. Γεννημένος στην Αλγερία το 1913, παραμονή του Πρώτου Παγκόσμιου πολέμου από Ισπανίδα μητέρα και γαλλόφωνο πατέρα, ο οποίος ονομαζόταν *rier-noir*, δηλαδή ένας Γάλλος, που γεννήθηκε και γαλουχήθηκε στην αποικία για πολλά χρόνια. Οι γονείς του ανήκαν στους φτωχούς λευκούς της αποικίας και καταλάμβαναν μια ενδιάμεση κοινωνική θέση πάνω από τους αυτόχθονες Άραβες και Βέρβερους. Μόλις οκτώ μηνών ο Camus χάνει τον πατέρα του στη μάχη της Μάρνης, ο οποίος είχε σταλεί από το γαλλικό στρατό. Μέσα στο έργο του συχνά κάνει λόγο για τον χαμό του πατέρα του, την απουσία του ή κατακρίνει τη Γαλλία για την άδικη συμπεριφορά της απέναντι στους αποίκους. Η Αλγερία ήταν θύμα της καταπίεσης και της κοινωνικής αδικίας και αυτό είναι ένα θέμα, το οποίο έχει εξέχουσα θέση στα μυθιστορήματα του Camus, όπως και η σχέση, που είχαν οι αυτόχθονες με τους Γάλλους, τους οποίους τοποθετεί στην ίδια μοίρα. Όπως φάνηκε και από τη ζωή του αλλά και από το έργο του, ο Camus έτρεφε αγνά συναισθήματα για τον τόπο του, δηλώνοντας, μάλιστα, προτίμησή στην αραιά επίπλωση των σπιτιών των Αράβων σε σχέση με τα πλούσια διαμερίσματα του Παρισιού. Στον *Ξένο* κάνει αναφορά σε έναν Άραβα, ο οποίος γίνεται το θύμα του ήρωα, χωρίς ωστόσο ο ίδιος να μπορεί να εξηγήσει πως έχει καταλήξει να τον σκοτώσει, με αυτόν τον τρόπο πραγματοποιεί μια ευθεία κριτική στον τρόπο που δρούσε η Γαλλία απέναντί τους (Todd, 2015).

Ακόμα ένα στοιχείο του έργου του, το οποίο προκύπτει από την ίδια τη ζωή του, είναι η φιγούρα της παρατημένης, μεγαλύτερης γυναίκας, που εμφανίζεται συχνά και αναμφίβολα είναι μια περιγραφή της μητέρας του, η οποία ήταν κωφή και

λιγομίλητη. Ανήκει στις γυναίκες, που είναι στη δύση της ζωής τους, μολαταύτα όμως συμβολίζει την ταπεινή καταγωγή του Camus, την οποία δεν αρνήθηκε, θέτοντας τις βάσεις για μια πολιτική και κοινωνική δέσμευση, η οποία κράτησε μια ζωή. Η σιωπή, η οποία διαδραματίζει ρόλο μέσα στα έργα του, παραλληλίζεται με τη σιωπηρή μητέρα του, που ήταν ανίκανη λόγω της κώφωσης να μιλήσει. Με αυτό τον τρόπο ανοίγει το δρόμο για ένα άλλο είδος επικοινωνίας, την σωματική επικοινωνία. Αυτού του είδους η επικοινωνία του έφερνε, επίσης, και χαρούμενες αναμνήσεις από τη συγγραφή του πρώτου του βιβλίου, παρατηρώντας τους ανθρώπους και κυρίως τις γυναίκες της Γενεύης. Η Μεσόγειος ήταν ένα θέμα, το οποίο τον εξίταρε αρκετά, αφού πίστευε στην ιδέα της δημιουργίας ενός μεσογειακού πολιτισμού, ο οποίος θα ερχόταν σε άμεση επαφή με την Ανατολή, για την οποία έτρεφε συναισθήματα θαυμασμού. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο Camus αντιτάχθηκε στο κάλεσμα του φασισμού για μια νέα Ρώμη, σύμφωνα με τα Χιτλερικά πρότυπα, απορρίπτοντας την ιδέα της επιβολής, την οποία ήθελαν να θέσουν οι φασίστες. Υποστήριξε, όμως, θερμά την αναβίωση του ένδοξου παρελθόντος, όπου διαφορετικές θρησκευτικές και εθνικές ομάδες από την Αραβο-μουσουλμανική Μεσόγειο υπάρχουν και ζουν ενωμένες. Είναι χαρακτηριστικό ότι έβλεπε ως αναπόσπαστο κομμάτι της μεσογειακής κληρονομιάς την αραβική κουλτούρα. Τα χρόνια 1940-42 αποτέλεσαν σημείο καμπής στην καριέρα του Camus ως συγγραφέα, επηρεάζοντας βαθιά τόσο τις πολιτικές όσο και τις φιλοσοφικές του απόψεις. Μοιράζοντας το χρόνο του μεταξύ Γαλλίας και Αλγερίας, έγραψε σε αυτά τα χρόνια τα τρία μυθιστορήματα, τα οποία τον καθιέρωσαν ως συγγραφέα: το μυθιστόρημα *ο Ξένος*, *ο Μύθος του Σισύφου* και το θεατρικό έργο *ο Καλιγούλας*. Τα έργα αυτά μαζί με τα άρθρα του, που έγραψε για το *Le Soir republicain*, δίνουν μια σαφή εικόνα του τρόπου, με τον οποίο η εμπειρία του πολέμου και της καταπίεσης επηρέασε την εξέλιξη στον τρόπο σκέψης του Camus. Αυτά τα κείμενα αντικατοπτρίζουν, επίσης, την πάλη του με τον παραλογισμό ενός κόσμου, στον οποίο ο θεός δεν είναι πλέον παρών. Τα χρόνια του πολέμου τα πέρασε γράφοντας άρθρα, αναλαμβάνοντας την αρχισυνταξία στην εφημερίδα *Combat* και συμμετέχοντας στην αντίσταση. Μετά το πέρας αυτού η χώρα είχε κλονιστεί και επηρεαστεί βαθιά από τα γεγονότα. Στον απόηχο του πολέμου επικρατούσε κλίμα εκδίκησης, όμως ο ίδιος πρότεινε να δείξουν επιείκεια και να αφήσουν τη Δικαιοσύνη να καθοδηγήσει τους Γάλλους στην σκοτεινή πλευρά της ιστορίας τους και όχι την χριστιανική φιλανθρωπία. Έντονο στοιχείο και των έργων του, που επεδίωκε την απομάκρυνση των θεολογικών απόψεων και της ελπίδας, με

σκοπό να έρθει το ανθρώπινο στοιχείο πρώτο. Τα επόμενα χρόνια αποσύρθηκε από τη δράση του ως κομμουνιστής εξαιτίας των δημοσιεύσεων για τις βαναυσότητες του Στάλιν. Η έννοια της επανάστασης και της αιματοχυσίας, που υπονοούσε στα έργα του, έγινε πια ανυπόφορη γι' αυτόν, αφού μέσα του συνέχιζε να παραμένει ανθρωπιστής. Αποκαλύπτοντας ότι γνωρίζει την ανωμαλία του συστήματος αλλά δεν είναι σε θέση να την επιλύσει, τονίζει την απαισιοδοξία του για την έκβαση της τραγωδίας, που μαστίζει τη χώρα του αλλά και το βαθύ ρήγμα, που επικρατεί μεταξύ των ανθρώπων. Ο Camus υπερασπίστηκε το ιμπεριαλιστικό όραμά του για μια σχέση μεταξύ Δύσης και Ανατολής, καθώς και μιας δικαιοσύνης πέρα από τους ανθρώπους. Την αναταραχή, την οποία βίωσε σε όλη τη ζωή του εξαιτίας των πολέμων και των αδικιών, κατάφερε να την περάσει με πλούσια αλληγορία μέσα στα έργα του και να μιλήσει ανοιχτά για την κατάσταση, που επικρατούσε κόντρα στο φόβο της εποχής (Van Der Poel, 2007; Todd, 2015).

Ο Kafka γεννήθηκε στην Πράγα, μια ιστορική πόλη με γερμανικό πολιτισμό. Η πλειοψηφία του πληθυσμού στην περιοχή ήταν Τσέχοι και η ζωή στην εβραϊκή κοινότητα τον εξέθεσε σε μια πλούσια εβραϊκή κληρονομιά, αλλά ταυτόχρονα τον απομόνωνσε ως ένα βαθμό από το γενικό εθνικό σύνολο. Ο Kafka παρακολούθησε το γερμανικό Γυμνάσιο στην Πράγα και μετά πήρε πτυχίο νομικής από το γερμανικό πανεπιστήμιο. Μετά από ένα έτος πρακτικής εισήλθε στην υπηρεσία του Ινστιτούτου Εργατικής Ασφάλισης, το οποίο χρηματοδοτούνταν από την κυβέρνηση, για το οποίο εργάστηκε για δέκα χρόνια. Κατόπιν συνταξιοδοτήθηκε πρόωγα, εξαιτίας της νόσησής του με φυματίωση. Κατά τη διάρκεια του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου βοήθησε στη διαχείριση ενός εργοστασίου αμιάντου, ιδιοκτησίας του κουνιάδου του, ο οποίος είχε σταλεί για στρατιωτική θητεία. Ο Kafka αρραβωνιάστηκε τρεις φορές, δυο εκ των οποίων με την ίδια γυναίκα, όμως ποτέ δεν κατέληξε σε γάμο λόγω των πολλών σχέσεων, που διατηρούσε με άλλες γυναίκες. Τον τελευταίο χρόνο της ζωής του έζησε μέσα σε μεγάλη φτώχεια και πόνο, ώσπου κατέληξε από τη φυματίωση, η οποία τον βασάνιζε. Ο Kafka έζησε μια σύντομη αλλά γεμάτη ζωή, δεν κατάφερε όμως σε αυτά τα χρόνια να εντοπίσει κάτι, το οποίο θα του έδινε χαρά. Επέλεξε να εγκλωβιστεί μέσα στο ρόλο του γερμανοτραφούς Εβραίου και να τον εκδηλώνει σε κάθε πτυχή της ζωής του. Τα παραπάνω βιογραφικά στοιχεία μπορεί εκ πρώτης όψης να φαίνονται περιττά, αλλά είναι εκείνα, τα οποία καθόρισαν το συγγραφικό του στυλ

και εκφράζονται μέσα από το έργο, το οποίο θεωρείται σημαντικά βιογραφικό (Robertson, 2004).

Τα γραπτά του Kafka περιλαμβάνουν τρία ημιτελή μυθιστορήματα, κάποιες ιστορίες, μερικά γράμματα αλλά και ένα αξιόλογο ημερολόγιο, που εκτείνεται την περίοδο 1910-1923. Δεν θα έλεγε κανείς ότι είναι μια επιβλητική λογοτεχνική παραγωγή, τουλάχιστον ποσοτικά, ακόμη και για έναν βραχύβιο καλλιτέχνη όπως ο Kafka. Ωστόσο, ο αντίκτυπος, τον οποίο έχει στην εγγράμματη κοινωνία, είναι ισχυρότερος σε σχέση με κάθε άλλο συγγραφέα του 20^{ου} αιώνα. Η μυθοπλασία του απεικονίζει έναν κόσμο ιδωμένο μέσα από έναν παραμορφωμένο καθρέφτη, αναγκάζοντας τον αναγνώστη να έρθει σε επαφή με την ανθρώπινη του ύπαρξη υπό το βάρος όμως της βιομηχανικής κοινωνίας. Ο Kafka, πρώτα από όλους, συνέλαβε πολύ πιο ζωντανά και βαθιά το άγχος, τα βάσανα, την αναταραχή, την ματαιωμένη ελπίδα και τη λαχτάρα, που αποτελούν την ανθρώπινη κατάσταση. Ο κόσμος του είναι ένας κόσμος, στον οποίο ο παραλογισμός, η αδικία, η σκληρότητα και η απόγνωση περισσεύει και η ζωή του με αυτόν τον τρόπο μοιάζει με εφιάλτη. Είναι ένας κόσμος, στον οποίο όλοι οι νόμοι της ανθρώπινης σκέψης, του συναισθήματος και της δράσης αναστέλλονται, όπως αναστέλλεται και το αίτιο με το αποτέλεσμα, δημιουργώντας έτσι μια παράλογη συνθήκη. Στο έργο του ένας άντρας κατηγορείται για ένα έγκλημα, τη φύση, του οποίου δεν υποπτεύεται καν και αρχίζει να νοιώθει ένοχος χωρίς να γνωρίζει το λόγο. Οι αξιωματικοί δεν του λένε την αιτία, ούτε όμως και το δικαστήριο, το οποίο διεκπεραιώνει τη δίκη του, αν και ο ίδιος προσπαθεί σθεναρά να μάθει μέχρι το τέλος. Αυτό είναι μόνο ένα παράδειγμα της σκέψης, που έτρεφε ο Kafka για τον εαυτό του και τις αδικίες, τις οποίες δεχόταν η εβραϊκή κοινότητα. Αντιλαμβάνεται ότι όλοι θέλουν να τον κατηγορήσουν και δεν μπορεί να κρυφτεί από αυτό, αλλά ταυτόχρονα δεν μπορεί να προσδιορίσει από που έχουν προέλθει οι κατηγορίες και τι είναι αυτό που έχει κάνει τόσο λάθος, για το οποίο θα έπρεπε να θανατωθεί (Stach, 2013; Robertson, 2004).

Ο Kafka, όσον αφορά τον ίδιο του τον εαυτό, ήταν πολύ αυστηρός, παρουσιάζοντας τον εαυτό του ως λιγομίλητο, αντικοινωνικό, πονηρό, υποχόνδριο και αποξενωμένο. Ο χαρακτηρισμός αυτός δεν ήταν υπερβολικός και αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι δεν είχε καθόλου αυτοπεποίθηση με το σώμα του, παρά τα ομολογουμένως ελκυστικά εξωτερικά χαρακτηριστικά του. Ήταν υπερβολικά απαιτητικός αναφορικά με τις ανάγκες και τα δικαιώματα των άλλων, αλλά όταν

αφορούσε τον ίδιο του τον εαυτό οδηγούταν στην απομόνωση και την κατάθλιψη, ανίκανος να διαχειριστεί την κρίση. Η σχέση με τον πατέρα του του προσέφερε ένα έντονο αίσθημα φόβου, ενώ ούτε η σχέση με τη μητέρα του θα μπορούσε να χαρακτηριστεί γεμάτη με αγάπη, αλλά μια σχέση διαχείρισης του άγχους, που ο κακοποιητικός πατέρας προκαλούσε στην οικογένεια. Αυτό του το άγχος το μετέτρεψε σε υπαρξιακή αγωνία, την οποία εξέφραζε μέσα από τους ήρωές του στα μυθιστορήματά του. Κάθε ήρώας του υποφέρει από αυτή την αγωνία, δεν γνωρίζει τις βάσεις του και αναζητά το πνευματικό του καταφύγιο. Ο ίδιος θεωρούσε ότι η επιτυχία του θα έρθει μόνο αν καταφέρει να εξυψώσει τον κόσμο στο βασίλειο του καθαρού, του αληθινού και του αμετάβλητου. Ο άνθρωπος για αυτόν δεν δύναται να ζήσει δίχως την διαρκή εμπιστοσύνη σε κάτι άφθαρτο, αν και είναι πιθανόν να μην του αποκαλυφθεί ποτέ. Μέσω αυτής της ιδέας γίνεται αντιληπτό ότι η απόγνωσή του τον έχει διαπεράσει και φοβάται ότι αν χάσει το άφθαρτο στοιχείο από τη ζωή του τότε το μέλλον του είναι αβέβαιο. Πολλοί εντόπισαν αυτά τα στοιχεία στον Kafka και, μάλιστα, πολλοί υποστήριζαν ότι μπορεί να θεωρηθεί ένας θετικός θρησκευτικός στοχαστής. Πίσω από τους γρίφους, τις σκοτεινές εικόνες και τις αντιφάσεις, κρύβεται μια αλήθεια, μια ακεραιότητα και μια ομορφιά, το έργο του είναι ένα μείγμα απόγνωσης και ελπίδας. Ο Kafka θα μπορούσε να θεωρηθεί ένας παραβολικός συγγραφέας της ανημποριάς, ο οποίος παραθέτει απελπισμένες ερωτήσεις, στις οποίες όμως δεν δίνονται απαντήσεις. Είναι μια φυσική αναπαράσταση ενός φανταστικού κόσμου, που γίνεται αξιόπιστος μέσα από την ελάχιστη ακρίβεια των εικόνων του. Το στυλ του είναι στυλ κλασικής σαφήνειας, ειλικρίνειας, δύναμης και ακεραιότητας. Οι παραβολές, που χρησιμοποιεί ο Kafka μέσα στα έργα του δε βοηθούν τον αναγνώστη να κατανοήσει ξεκάθαρα το νόημα αυτών και αυτό έρχεται σε αντίθεση με την παγκόσμια λογοτεχνία, που επιτρέπει μονό μια σαφή τοποθέτηση και μια ξεκάθαρη ερμηνεία αυτών. Οι παραβολές του Kafka είναι γεμάτες με το θεολογικό στοιχείο, αρκετά διαφανείς αλλά και μερικές μπερδεμένες, δύσκολες να κατανοηθούν. Στη μυθοπλασία του έστησε διάφορα μοντέλα, φανταστικές καταστάσεις, που προτείνουν διαφορετικούς τρόπους ανάγνωσης του αινίγματος της ζωής. Τα μοντέλα αυτά περιγράφονται με τόσο γενικούς όρους, που επιδέχονται τις πιο διαφορετικές και αντιθετικές ερμηνείες. Αυτή η ασάφεια, όμως, υποδηλώνει ένα σπουδαίο δείγμα λογοτεχνικής γραφής, αυτό που άφησε πίσω του ο Kafka (Steinhauer, 1983; Stach, 2013).

Οι επιρροές

Αμφότεροι οι συγγραφείς Camus και Kafka έχουν επηρεαστεί βαθιά από την φιλοσοφία του Υπαρξισμού. Κατά τις περιόδους, στις οποίες η ανθρωπότητα αντιμετωπίζει μια κρίση, η συμπεριφορά των Υπαρξιστών γίνεται πιο υποκειμενική και μπορεί να αποδοθεί στη βασική του αρχή, που είναι το άτομο. Οι Υπαρξιστές θεωρούν ότι πηγή των πράξεων είναι το άτομο, αφού το ίδιο εξαρχής είναι εκείνο, που θέτει τα θεμέλια με την ύπαρξή του. Η λογική και η εξήγηση δεν έχει θέση στη θεωρία τους, εφόσον πιστεύουν ότι είναι αδύνατο να τεθούν ερωτήσεις για τον εαυτό μας. Αυτή η απόλυτη υποκειμενικότητα είναι για τους υποστηρικτές του Υπαρξισμού, που θέτει και τα πλαίσια της ελευθερίας, και σε συνδυασμό με την εμπειρία δημιουργούν την αντίληψη της ζωής. Ο άνθρωπος είναι αναγκασμένος να ζει από δευτερόλεπτο σε δευτερόλεπτο και αυτή η εγρήγορση είναι που τον αναγκάζει να διαπραγματεύεται συνεχώς την ύπαρξή του και την ελευθερία του. Κυριαρχεί συχνά η αντίληψη ότι οι άνθρωποι επιλέγουν να κρύψουν την ελευθερία τους και να επιδοθούν σε μια δίνη, η οποία τους επιτάσσει να κάνουν πράγματα από υποχρέωση και όχι από επιλογή. Αυτή η στάση τους κρύβει την αδυναμία τους για ανάληψη ευθύνης καθώς και την εναπόθεση της ελπίδας τους σε διαφορετικές πηγές, ανεξάρτητες του εαυτού τους. Η ευθύνη των επιλογών είναι που αναγκάζει το άτομο να απαρνηθεί την ελευθερία του και να προβάλει δικαιολογίες, ένα είδος δειλίας. Η εστίασή τους, λοιπόν, γίνεται μόνο στη δράση και απαρνούνται την επιλογή, η οποία είναι και η μόνη πραγματικότητα για τον άνθρωπο. Έτσι είναι λογικό να συναχθεί ότι στον Υπαρξισμό η έννοια του ατόμου έχει μια διαφορούμενη έννοια, αφού από τη μια τα άτομα είναι καταδικασμένα να είναι ελεύθερα και από την άλλη αρνούνται την ελευθερία, που τους δίνεται μέσω των επιλογών τους. Ως αποτέλεσμα αυτού τα άτομα είναι σε μια διαρκή κρίση, μια υπαρξιακή αγωνία και φόβο για το τίποτα. Από τη μια η απόλυτη ελευθερία και από την άλλη η απόλυτη υποταγή του ατόμου, το οποίο είναι υπόλογο και δεν μπορεί να ορίσει την δική του μοίρα.

Ο Camus δεν επιδίωκε να έχει σύνδεση με τον Υπαρξιακό κύκλο, αφού ο ίδιος θεωρεί ότι η εναπόθεση της ελπίδας σε κάτι άλλο πέρα από τον εαυτό σου θα μπορούσε να θεωρηθεί σκανδαλώδες και να οδηγήσει σε μια ξεκάθαρη αδιαφορία για τη ζωή. Η βάση για την ύπαρξη των ατόμων για τον Camus είναι η λήψη αποφάσεων και επιλογών. Ωστόσο, παρά την άρνησή του ο ίδιος θεωρήθηκε μέρος του

Υπαρξισμού και απολύτως δικαιολογημένα, αφού οι ήρωές του βιώνουν συνεχώς μια υπαρξιακή αγωνία (Mihály, 2021). Ο Kafka, έχοντας την ίδια στάση με τους Υπαρξιστές, θεωρεί ότι το άτομο έχει ήδη χάσει την ελευθερία του ή, πιο συγκεκριμένα, την αρχική του επιλογή και άρα έχει χάσει τη βάση του στον κόσμο. Οι λόγοι, που έχουν αναγκάσει το άτομο να χάσει την ελευθερία του, είναι οι παράλογες καταστάσεις, που το περιβάλλουν. Η σκέψη του Kafka στηρίζεται σε μια αδύνατη υπόθεση ότι το άτομο είναι έρμαιο των καταστάσεων και δεν έχει καμία επιλογή σε αυτά, που του συμβαίνουν, ιδέα η οποία δεν είναι εύκολο να αποδειχθεί. Ωστόσο, ο ίδιος φαίνεται να αναζητά νοσταλγικά την πρωταρχική, αγνή υπόσταση των πραγμάτων, αυτή που θα δώσει μια ελπίδα στο άτομο να ξεκινήσει εκ νέου την ζωή του (Mihály, 2021).

Μια άλλη οπτική, η οποία θα μπορούσε να διαλευκάνει καλύτερα τις επιρροές τους, είναι ο τρόπος που έβλεπε ο Camus τον Kafka. Μέσα από τις σημειώσεις του συγγραφέα γίνεται κατανοητό ότι είχε μελετήσει τον Kafka και, ως ένα βαθμό, ήταν η αφορμή για να συλλέξει τις σημειώσεις του για τη συγγραφή του *Ξένου*. Σε μια επιστολή του αναφέρει ότι ήταν πολύ εντυπωσιασμένος από τον Kafka και το έργο του η *Δίκη*, τόσο που έγραψε μια ολόκληρη κριτική για να αποτυπώσει την εντύπωσή του γι' αυτόν στο δοκίμιο «*L'absurbe dans l'oeuvre de Franz Kafka*», αλλά και για το έργο του η *Δίκη* στο μυθιστόρημα «*La Peste*». Τα δύο αυτά μυθιστορήματα των συγγραφέων μοιράζονται πολλά κοινά χαρακτηριστικά, ακόμα και στον τρόπο, που οι κριτικοί τα προσεγγίζουν. Μέχρι στιγμής η έρευνα αυτών των δύο έργων χωρίζεται σε τρεις κατηγορίες: τη θεολογική σκοπιά, την ψυχαναλυτική και την κοινωνιολογική. Οποιαδήποτε τέτοια δογματική κατηγοριοποίηση, όμως, θα πρέπει να αναγνωρίσει ότι οι συγγραφείς δεν επιθυμούσαν να είναι μέρη κανενός δόγματος, αφού αυτή η αντίληψη αντίκειται στον τρόπο δράσης τους. Πολλοί εκ των κριτικών υποστηρίζουν ότι στα έργα του Camus είναι διάχυτο το καφκικό στοιχείο, αναγνωρίζοντας, επίσης, ότι έχει πολλά παράλογα χαρακτηριστικά. Ο ίδιος ο Camus είχε υποστηρίξει ότι ο Kafka είναι σε θέση να αναγνωρίσει το παράδοξο, την αντιφατική φύση των ανθρώπων αλλά και τα συναισθήματά τους και, έτσι, το μυστικό της γραφής του μπορεί να βρίσκεται σε αυτήν την θεμελιώδη ασάφεια. Σύμφωνα με τον ίδιο, η αντιστάθμιση του φυσικού με το συνηθισμένο, του ατόμου με το καθολικό, του τραγικού με το μανάλ και του παράλογου με το λογικό βρίσκεται μέσα στο έργο του Kafka και είναι αυτό ακριβώς, που έδωσε την απήχηση και το

νόημά του. Ο Camus έχει σχολιάσει τη χρήση συμβολισμού, παραλογισμού και ελπίδας μέσα στο έργο του Kafka, ωστόσο δυσκολεύεται να μιλήσει για αυτά τα στοιχεία, διότι θεωρεί ότι βρίσκονται σε φυσική ποιότητα μέσα στο έργο και δεν είναι επιτηδευμένα. Η ιδιαίτερη ποιότητα της φυσικότητας, που χρησιμοποιεί ο Kafka, δεν γίνεται εύκολα κατανοητή, υπάρχουν ωστόσο γραπτά, στα οποία εμφανίζονται τα γεγονότα πιο φυσικά για τον αναγνώστη, ενώ υπάρχουν και άλλα, στα οποία οι χαρακτήρες δεν έρχονται σε επαφή με φυσικά γεγονότα, αλλά γεγονότα τα οποία είναι παράδοξα για αυτούς. Αυτός ο τρόπος είναι μοναδικός και προφανώς παράδοξος, αλλά είναι κοινό χαρακτηριστικό και των δυο συγγραφέων και, μάλιστα, καθορίζει το συγγραφικό τους στυλ. Όσο πιο παράδοξα είναι τα γεγονότα και οι περιπέτειες, στις οποίες εμπλέκονται οι χαρακτήρες τόσο πιο φυσικές είναι οι ιδιότητες του έργου. Τα γεγονότα, που επηρεάζουν τους συγγραφείς, αφορούν περισσότερο την καθημερινότητα και λιγότερο την σφαίρα της φιλοσοφίας, αλλά είναι σίγουρο ότι μέσα τους μπορεί να εντοπίσει κανείς ερωτήματα για τη φύση του ανθρώπου αλλά και την ηθική, την οποία πρέπει να αναπτύξει. Τα έργα τους έχουν εξομολογητικό χαρακτήρα και καλούν τους αναγνώστες να ανακαλύψουν τις πνευματικές τραγωδίες. Η σύγκρουση της γραφειοκρατίας και του θεοκρατικού κόσμου ενός Εβραίου από τη μια και η ζωή ενός ξένου μέσα σε όμοιους, που εκδηλώνουν ρατσιστική συμπεριφορά, από την άλλη, είναι εκείνα τα στοιχεία, τα οποία έχουν δώσει βιογραφικό τόνο στα έργα. Τα έργα αυτών των συγγραφέων δύναται να σημειωθεί ότι είναι μια εξισορρόπηση ανάμεσα στον φυσικό κόσμο και τον εξαιρετικό ή το τραγικό και το παράλογο. Παράδοξα συμβάντα, τα οποία κατά τη γνώμη τους, πρέπει να υπογραμμιστούν, ώστε να καταλάβει κανείς το παράλογο έργο τους. Αυτή η αμφισημία καταλήγει να γίνεται ορισμός ενός συμβόλου, για να ερμηνεύσει τους δυο διαφορετικούς κόσμους, στους οποίους καλείται να ζήσει μια ανθρώπινη ύπαρξη, τον κόσμο της καθημερινής ζωής και τον κόσμο του υπερφυσικού. Είναι σύνθετες στη ζωή θεμελιώδεις παραλογισμοί και αδυσώπητο μεγαλείο να υπάρχουν ταυτόχρονα, με τον ίδιο τρόπο τα δύο αυτά συμπίπτουν και παίζουν σημαντικό ρόλο και στο διαχωρισμό της ψυχής από τις φθαρτές χαρές του σώματος. Ένα παιχνίδι παράλληλων αντιθέσεων, που μπορεί να είναι και παραλογισμός μιας δεδομένης μορφής, όπως ο Kafka εκφράζει την τραγωδία μέσω του κοινότυπου και το παράλογο μέσα από τη λογική. Ο Camus, από την άλλη, συγκρίνει αυτήν την τεχνική με την αντίστοιχη, που χρησιμοποιούσαν οι αρχαίοι Έλληνες δραματουργοί, ανακοινώνοντας το πεπρωμένο του χαρακτήρα εκ των

προτέρων (προοικονομία), σκοπεύοντας όλη η προσπάθεια του δράματος να αποτυπώνει το λογικό σύστημα, το οποίο από την αφαίρεση έως την πτώση επιφέρει την ατυχία του ήρωα. Για τον ίδιο τον Camus τα έργα του Kafka παρουσιάζαν έναν αγώνα ψυχής και μια αναζήτηση της ουσίας, τονίζοντας βέβαια τις λεπτομέρειες της καθημερινής ζωής, που είναι αναγκαίες. Οι ήρωές του θα μπορούσαν να έχουν το όνομα του συγγραφέα, αφού παρουσιάζουν με τον ίδιο και τη ζωή του τόσες ομοιότητες, το ίδιο ακριβώς συμβαίνει και με τους ήρωες του Camus. Οι ήρωες του Kafka, ωστόσο, γνωρίζουν από την αρχή ότι δεν θα κερδίσουν τίποτα από τις αναζητήσεις τους και ότι μόνοι τους βασανίζουν τον εαυτό τους, κυνηγώντας το στόχο μέχρι θανάτου. Ενώ οι ήρωες του Camus ζουν σε ένα πλήρως παράλογο σύμπαν, μην έχοντας τη γνώση ή την ικανότητα να γνωρίζουν εκ των προτέρων ποια είναι τα αποτελέσματα των πράξεων τους (Rhein, 1964; Chatterjee, 2015).

Λαμβάνοντας την άποψη των περισσοτέρων ότι αντλούν επιρροή από την καθημερινότητα και το παράλογο της ανθρώπινης ύπαρξης, αναρωτιέται κανείς ποιο είναι εκείνο το στοιχείο, από το οποίο αντλούν ελπίδα. Για τον Kafka η ελπίδα παρουσιάζεται ως μια απειλή, μια αρρώστια, η οποία αναζητά τη θεραπεία της. Αν και το προτεινόμενο φάρμακο δεν θεραπεύει, βοηθά στην αποδοχή της νόσου. Αυτό το φάρμακο, που απελπισμένα ζητούν οι άνθρωποι και τους συνθλίβει ανεπανόρθωτα, φέρνει μαζί του μια ελπίδα σε έναν ανούσιο κόσμο και αυτό αποτελεί το μυστικό της υπαρξιακής επανάστασης. Η λέξη ελπίδα, όταν χρησιμοποιείται μέσα στο έργο του Kafka, αποβάλλει τη γελοιοότητα και την τραγικότητά της. Όμως, η ελπίδα του ξεφεύγει από τον ορισμό, που προσφέρει ο Υπαρξισμός, και γίνεται αποδοχή, ένα μεγάλο άλμα, το οποίο θα πρέπει να πραγματοποιήσει το άτομο, για να γνωρίσει έναν καλύτερο εαυτό και να αφομοιωθεί από το σύνολο. Όσο πιο άκαμπτος και υπερλογικός γίνεται ο συγγραφέας τόσο μεγαλύτερη γίνεται και η ελπίδα του και αυτό αναιρεί την κοινότυπη άποψη ότι τα έργα του είναι μια κραυγή απόγνωσης, αλλά μια αισιόδοξη ελπίδα. Βέβαια, είναι ξεκάθαρο ότι πέρα από την κραυγή ελπίδας, μέσα στο έργο, υπάρχει έντονο το θεοκρατικό στοιχείο, το οποίο καταβροχθίζει τους ήρωες και δημιουργεί τις συνθήκες για να κάνει την εμφάνισή της ταπεινά η ελπίδα. Το συμπέρασμα, λοιπόν, είναι ότι αν ο δρόμος της ζωής τελειώνει με τον θεό, τότε σίγουρα υπάρχει διέξοδος και αυτή η διέξοδος μπορεί να ονομαστεί ελπίδα. Καταλήγοντας και ο Camus στο ίδιο συμπέρασμα προσθέτει ότι το έργο του Kafka αντλεί έμπνευση από τη θρησκεία και γι' αυτό το λόγο μπορεί να γίνει

παγκόσμιο, αφού οι άνθρωποι τείνουν να ταυτίζονται με απόψεις, που αφορούν τον θεό. Ο Camus γνωρίζει και θαυμάζει αυτή την έμπνευση, όμως ο ίδιος δεν αναζητά το καθολικό, αλλά την αλήθεια και η αλήθεια για τον Camus δεν μπορεί να βρεθεί μέσα από τον θεό αλλά μέσα από το ίδιο το άτομο. Κατά συνέπεια, ο ίδιος αναζητά πηγές της καθημερινότητας, από τις οποίες μπορεί να αντλήσει πληροφορίες, θέτοντας ως κέντρο του τον άνθρωπο και τα συναισθήματά του. Ο τρόπος για να εκφράσει την ελπίδα του ο Camus δεν είναι μέσω μιας πηγής αλλά με την προσπάθεια του ίδιου του ατόμου να αναζητήσει ένα διαφορετικό εαυτό, αυτή η άλλη εκδοχή θα έρθει μέσω της επανάστασης. Εάν κατανοήσει το άτομο ότι μπορεί το ίδιο να αποτελέσει την ελπίδα για την ανθρωπότητα, τότε θα έχει επιτευχθεί ο σκοπός. Η ελπίδα είναι μια έννοια, η οποία δεν μπορεί έτσι και αλλιώς να οριστεί με έναν τρόπο. Μπορεί, ωστόσο, να αποκτήσει ένα νόημα για κάθε άνθρωπο, που επιλέγει αυτή τη διέξοδο στη ζωή του. Εφόσον το κάθε άτομο δεν μπορεί μόνο του να αντλήσει δύναμη από τον εαυτό του και να κινηθεί προς το μέλλον, τότε είναι φρόνιμο να αναζητήσει εκείνη την πηγή, η οποία θα του προσφέρει τα εφόδια να προσχωρήσει. Με τον ίδιο τρόπο τόσο ο Camus όσο και ο Kafka άντλησαν από το περιβάλλον τους στοιχεία και απόψεις, που αφορούν την ανθρώπινη ύπαρξη και με το συγγραφικό τους στυλ τα διοχέτευσαν στον αναγνώστη (Rhein, 1964; Chatterjee, 2015).

Οι ήρωες των έργων τους

Το θέμα του μυθιστορήματος του Kafka η *Δίκη* έχει την πηγή του στη βαθιά αντίθεση μεταξύ των πρωταγωνιστών και της πραγματικότητας, που τους περιβάλλει, την οποία αδυνατούν τελικά και να την αποδεχτούν. Στις νουβέλες και τα μυθιστορήματά του κεντρικό ρόλο έχει η παρεξήγηση, ο εφιάλτης, η ψευδαίσθηση και η σιωπή του θεού. Στα έργα του ο Kafka κατηγορεί το γραφειοκρατικό και αντιανθρώπινο κοινωνικό σύστημα και ασκεί έντονη κριτική στο δικαστικό σύστημα. Ο πρωταγωνιστής στο μυθιστόρημά του, Josef K., είναι θύμα του συστήματος και ταυτόχρονα ένοχος, ως αναπόσπαστο κομμάτι του γραφειοκρατικού μηχανισμού. Η διαδικασία εναντίον του είναι μια τέλεια οργάνωση ενεργειών ανθρώπων, που συλλαμβάνουν αθώους ανθρώπους και επινοούν ανούσιες διαδικασίες εναντίον τους. Από την άλλη ο Camus συνδέει άρρηκτα την προσωπική ζωή με τις αντιξοότητες, την παράλογη ζωή του και την άσκοπη αναζήτηση της αλήθειας και της ευτυχίας. Το έργο του Camus ξεκινά με τα υπαρξιακά προβλήματα του παραλόγου, υποστηρίζοντας ότι ο άνθρωπος είναι μόνος περιτριγυρισμένος από ένα κράτος. Η αιώνια απαγόρευση, η φτώχεια, ο πόνος,

η αδικία και η βία δημιουργούν γύρω του μια αδικαιολόγητη έρημο. Για να αποφύγει κανείς την απελπισία θα πρέπει να αποδεχτεί ξεκάθαρα αυτή την κατάσταση και με πλήρη επίγνωση θα πρέπει να αγωνιστεί για να δικαιώσει τον εαυτό του μέσα στο αδυσώπητο μεγαλείο της ζωής (Orkusa, 2021).

Η πλοκή στο μυθιστόρημα του Kafka η *Δίκη* ξεκινά με την αναζήτηση του Josef K., τραπεζικού υπαλλήλου, από δυο αστυνομικούς. Ο Josef K. χαρακτηρίζεται ως καλός και έντιμος άνθρωπος και αμέσως πιστεύει ότι έχει γίνει κάποια παρεξήγηση, αφού η δικαστική απόφαση αφορά ένα αδιευκρίνιστο αδίκημα. Οι εκδηλώσεις λαμβάνουν χώρα στην τράπεζα, στο καφενείο και στον καθεδρικό ναό, ενώ είναι χαρακτηριστικό ότι λίγοι χαρακτήρες έχουν ονόματα, αφού οι περισσότεροι είναι συμβολικοί και συμβατικοί χαρακτήρες με ιδιότητες (δικαστής, ανακριτής, δικηγόρος, επίτροπος, θείος, ιερέας, δήμιοι, φρουροί). Ο Josef K. απευθύνεται σε ένα δικηγόρο, ο οποίος του εξηγεί ότι οι διαδικασίες έχουν επιλυθεί με διαφθορά και ίντριγκα, ωστόσο δεν σταματά να δοκιμάζει νομικούς τρόπους, μολονότι η επαφή με την μυστηριώδη οργάνωση τον κάνει να νοιώθει όλο και πιο ευάλωτο και εύθραυστο. Η δίκη είναι ένα θεσμός παντοδύναμος και ο πρωταγωνιστής αντιλαμβάνεται ότι δεν μπορεί να ξεφύγει από αυτή, ούτε να μπει σε μια ανώτερη σφαίρα του νόμου, όπου θα μπορούσε να γίνει αντιληπτό το δόγμα του. Στα έργα του Kafka επικρατεί μια αρχή καταπιεστικής εξουσίας, και έχει βάλει στόχο να επικρίνει αυτή την αρχή και όχι να δηλώσει υποταγή. Από την άλλη, εκφράζει και ένα υψηλό αίσθημα ευθύνης απέναντι στον άνθρωπο και την οικογένεια. Η ιδέα της γενικής ενοχής διαπερνά το έργο, κάνοντας απόλυτη ανθρώπινη συνθήκη την τιμωρία, την καταπίεση και την ενοχή, δημιουργώντας έτσι μια αλληγορία για το ανούσιο της ζωής. Σε μια ακατανόητη, παράλογη και καταδικαστική κοινωνία ο πρωταγωνιστής του έργου υπόκεινται σε αυτές τις διαδικασίες και πρέπει να εξιλεωθεί για μια ενοχή, που μερικές φορές είναι άγνωστη ακόμα και στον ίδιο. Για τον Kafka η δίκη είναι η ύψιστη δικαιοσύνη, η λειτουργική δύναμη του υπέρτατου νόμου και ταυτόχρονα η τιμωρία για τις λάθος πράξεις, που γίνονται στη ζωή, δίνοντάς της το νόημα μιας υπέρτατης και απρόβλεπτης δικαιοσύνης. Ο Josef K. δεν αντιλήφθηκε την ανεπάρκειά του, αρνήθηκε να υποταχθεί στη θέληση άλλων, διότι ήλπιζε ότι η αθωότητα δεν μπορεί να τιμωρηθεί. Σε ένα σύστημα με ανεστραμμένες αξίες, η δικαιοσύνη λειτουργεί σύμφωνα με το νόμο του ισχυρότερου και η διαμαρτυρία επιδεινώνει την ενοχή. Το

είδος της ενοχής εξαρτάται από το τι σκέφτεται ο δικαστής και όχι από αυτό, που έχει κάνει ο κατηγορούμενος (Goldenthal, 2023).

Στο μυθιστόρημα του Camus *ο Ξένος* παρουσιάζονται στάσεις, θέσεις και υποθέσεις του ιδίου για την ανθρώπινη μοίρα. Σύμφωνα με τον ίδιο, ο άνθρωπος αναγκάζεται να ζει σε ένα παράλογο σύμπαν και πρέπει να αντιμετωπίσει με σαφήνεια μια απελπιστική και ανούσια ύπαρξη. Εστιάζει στην αναγνώριση του παραλόγου και νηφάλια αναλύει τον παραλογισμό της ανθρώπινης κατάστασης. Στο έργο, *ο Ξένος*, το έγκλημα διαπράττεται τη στιγμή που διασπάται η αρμονία μεταξύ ανθρώπου και κόσμου. Για πρώτη φορά το σώμα δεν αντιδρά στο φως, ο ήλιος δεν χαϊδεύει το δέρμα αλλά αντί αυτού τυφλώνει τα μάτια, διαταράσσοντας την υπαρξιακή ισορροπία ανθρώπου και φύσης. Το μυθιστόρημα χωρίζεται σε δύο μέρη· το πρώτο μέρος χωρίζεται σε έξι κεφάλαια και το δεύτερο σε πέντε. Το πρώτο μέρος είναι σε μορφή ημερολογίου και αντιπροσωπεύει το κακό της ζωής του πρωταγωνιστή, την κοινοτυπία της καθημερινής ζωής. Το δεύτερο μέρος περιγράφει τη ζωή του πρωταγωνιστή τον τελευταίο χρόνο και θεωρείται καλό, αφού ο πρωταγωνιστής αποδέχεται την ψεύτικη εικόνα της προσωπικότητάς του, που έχουν σχηματίσει όλοι για αυτόν και συνειδητοποιεί την υπαρξιακή του διάσταση μέσα στη φυλακή. Το μυθιστόρημα είναι γραμμένο σε πρώτο πρόσωπο, με μια τεχνική, η οποία βρίσκεται ανάμεσα σε ημερολόγια και εσωτερικό μονόλογο, δείχνοντας με αυτόν τον τρόπο ότι η ύπαρξη του πρωταγωνιστή ταυτίζεται με αυτή του αφηγητή. Στο έργο αναδεικνύεται η σύνδεση μεταξύ της ιδεολογικής θέσης του συγγραφέα και του ύφους. Χρησιμοποιώντας σύντομες, αποσπασμένες προτάσεις και περιγραφή ιδιαίτερων στιγμών κάνει τη διάκριση της σχέσης αιτίου-αποτελέσματος δύσκολη, αλλά ξεχωρίζει τα γεγονότα με χρονολογική σειρά. Η σύνταξη είναι απλή, εφόσον μια πολύπλοκη σύνταξη θα ξεπερνούσε το παράλογο και τη συμμετοχή των αισθήσεων, υπερεκτιμώντας λεπτομέρειες, οι οποίες παραμένουν άσχετες με την γενική ιδέα του έργου. Ο Camus περιγράφει αναλυτικά στις τελευταίες σελίδες του πρώτου μέρους όλο το μηχανισμό αλλά και τις συνθήκες, οι οποίες οδήγησαν τον πρωταγωνιστή να πατήσει τη σκανδάλη. Το μήνυμα της ιστορίας του άνδρα, ο οποίος βρέθηκε άδικα καταδικασμένος για ένα έγκλημα, που πράγματι διέπραξε αλλά πρέπει να ερευνηθούν οι συνθήκες τέλεσης αυτού, συνοψίζει την ηθική υποχρέωση, την οποία εκφράζει ο Camus μέσα από την ιδεολογία του (Kaplan, 2020).

Τα δύο αυτά έργα παρουσιάζουν αρκετές ομοιότητες, όπως ότι και οι δύο πρωταγωνιστές είναι δημόσιοι υπάλληλοι, δουλεύουν σε τράπεζα ή ακόμα ότι γράφτηκαν μεταξύ δυο παγκόσμιων πολέμων. Ο Kafka αρχίζει να γράφει το έργο του *η Δίκη* μετά το 1914 και ο Camus το 1937, όταν είχε ξεκινήσει ο πόλεμος στην Ευρώπη και δημοσιεύτηκε το 1942 κατά την κορύφωση του Δευτέρου Παγκόσμιου Πολέμου. Στη *Δίκη* παρατηρείται μια συγκλονιστική αλήθεια της πραγματικότητας με τον απλό άνθρωπο και τα συστήματα, τα οποία τον αντιμετωπίζουν είτε ως εχθρό είτε ως πλεονέκτημα για αυτούς. Ο Kafka προτιμά μια αλήθεια από μια καλλιτεχνική επικάλυψη, που δεν θα προσδώσει καμία αξία στο έργο. Ο χαρακτήρας του εκφράζει τον απλό καθημερινό άνθρωπο και όχι τον ήρωα, που θα κάνει τη διαφορά. Στον χαρακτήρα του Josef K. το γιγάντιο σύστημα εξουσίας χαρτογραφεί τη ζωή του, χωρίς να δίνει εξηγήσεις για το λόγο σύλληψης, μέχρι να φτάσει στην απόφαση να τον σκοτώσει, όπου και αναγκάζεται να δικαιολογήσει την απόφασή του. Αυτό μπορεί να ερμηνευτεί και ως αντίφαση, αφού ο πρωταγωνιστής είναι ανίκανος να κατανοήσει το σύστημα, αν και προσπαθεί να το καταλάβει, και εξακολουθεί να είναι πνιγμένος στην ασάφεια. Ο Josef K. έχει πολλούς ρόλους μέσα στο έργο· δεν είναι μόνο άνδρας είναι και δικηγόρος και κατηγορούμενος. Κάθε νέος ρόλος του έχει μια συγκεκριμένη διάρκεια και ύστερα χάνεται. Κατά τη διάρκεια της κράτησής του, μάλιστα, έχει στενές σχέσεις με μια κοπέλα, ως μια προσπάθεια να συνεχίσει τη ζωή του ακόμα και υπό δύσκολες συνθήκες. Η δράση, όμως, του πρωταγωνιστή μπορεί να θεωρηθεί και ως μια διαμαρτυρία του Kafka απέναντι στο σύστημα (θεολογικό, πολιτικό, κοινωνικό) και τη σχέση του ανθρώπου με αυτό. Η σχέση αυτή έχει ενδιαφέρον για το συγγραφέα, διότι παρατηρεί πως το σύστημα ενεργεί με άγνοια προς τον άνθρωπο αλλά και το ίδιο το άτομο συμπεριφέρεται ακριβώς με τον ίδιο τρόπο, δημιουργώντας ένα ενστικτώδες συμπλήρωμα τυχαίων επιθυμιών. Αυτό το έργο, όπως και το γενικό έργο του Kafka, είναι δικαίως μια χιονοστιβάδα απόψεων και όσο πιο βαθιά πηγαίνει τόσο μεγαλώνει, μέχρι να περικλείσει ολόκληρο το σύμπαν. Η σκέψη του ζωγραφίζει ένα πορτρέτο της λειτουργίας των πραγμάτων αλλά δεν προσπαθεί να καταστρέψει, να αρνηθεί ή να εκμηδενίσει, απλά παρουσιάζει την ψυχρή όψη του παραλογισμού. Ο θάνατος είναι η φυσική επιλογή, όχι για να δώσει την ευκαιρία της διόρθωσης των καταστάσεων αλλά ως μια λύτρωση μπροστά στην παράλογη φύση, που περιβάλλει το άτομο. Ο ίδιος ο συγγραφέας είναι ένας μεγάλος διαδηλωτής και η ζωή του γίνεται μια διαμαρτυρία, η οποία αντίκειται στο σύστημα. Δεν θέλει να δημιουργήσει μοιραίους συλλογισμούς, αλλά να παρουσιάσει τον κόσμο

και μέσα από αυτό να αφυπνίσει όλους τους ανθρώπους για το παράλογο. Η σκέψη του δεν έχει καμία ηγετική ιεραρχία, αποτελεί, όμως, τον μόνο προβληματισμό για την κατάσταση, την οποία βιώνει. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, ο Josef K. είναι τραπεζικός υπάλληλος και ξαφνικά συλλαμβάνεται ένα πρωί από δυο αστυνομικούς, χωρίς να πράξει τίποτα. Με αυτήν την παράλογη πράξη ξεκινά η διαδικασία του συστήματος ενάντια στον πολίτη, που τον κρατά όμηρο, αφού του επιτρέπει παρά τη σύλληψη να δουλέψει εκ νέου στην τράπεζα, όμως και πάλι τον συλλαμβάνουν και καταλήγει στο θάνατο. Έτσι, παρουσιάζεται ένα φαύλος κύκλος διαδικασιών, όπου το σύστημα επιβάλλει και ο πολίτης υπακούει. Όταν σταματήσει να υπακούει, τότε το σύστημα απλά γίνεται πιο αυστηρό στις επιταγές του (Goldenthal, 2023).

Ο Ξένος, από την άλλη, είναι ένα σύνθετο μυθιστόρημα, το οποίο φέρει στοιχεία ψυχολογικού μυθιστορήματος όπως και δράσης. Ο πρωταγωνιστής, Meursault, ο οποίος είναι ένας απλός υπάλληλος, λαμβάνει ένα τηλεφώνημα από το γηροκομείο, όπου έχει τοποθετήσει τα τελευταία τρία χρόνια τη μητέρα του. Από εκεί τον ενημερώνουν για το θάνατό της και ξεκινούν για αυτόν οι παράλογες διαδικασίες. Αφού τακτοποιήσει την κηδεία της μητέρα του, βρίσκει διάφορους γνωστούς του και διασκεδάζει. Μετά από δυο εβδομάδες, ο γείτονάς του τον προσκαλεί να περάσει το Σαββατοκύριακο στην ακτή. Εκεί γνωρίζει δυο Άραβες και, προσπαθώντας να ηρεμήσει τα οξυμένα πνεύματα, ο Meursault καταλήγει να πυροβολεί και σκοτώνει τον έναν από αυτούς. Στο δεύτερο μέρος του μυθιστορήματος ξεκινά το στάδιο της ανάκρισης του πρωταγωνιστή από την αστυνομία, όπου αρχικά δεν φαίνεται να ενδιαφέρεται γι' αυτήν την υπόθεση, όμως καταλήγει να γίνεται βασική. Την επόμενη μέρα τον επισκέπτεται ένας δικηγόρος, όπου τον ενημερώνει για τη δυσκολία και τη λεπτότητα της υπόθεσής του. Η δικαστική διαδικασία ξεκινά εκ νέου με την ανάκρισή του, όπου τα προσωπικά του στοιχεία (όνομα, διεύθυνση, εργασία, καταγωγή) πάλι καταλαμβάνουν μεγάλο μέρος των ερωτήσεων. Με αυτόν τον τρόπο ο συγγραφέας θέλει να ασκήσει έντονη κριτική για τον ρατσισμό, που επικρατούσε στην εποχή απέναντι σε άτομα άλλης κοινωνικής τάξης ή καταγωγής. Αφού διαβάσει την κατηγορία, ο πρόεδρος ξεκινά και πάλι τις προσωπικές ερωτήσεις, αυτή τη φορά για τη μητέρα του. Στην ερώτηση, η οποία αφορούσε τον εγκλεισμό της στο άσυλο, ο Meursault απάντησε ότι δεν είχε αρκετά χρήματα για να προσλάβει κάποιον για να την φροντίσει και, έτσι, την πήγε εκεί. Έπειτα οι ερωτήσεις αφορούν τον πυροβολισμό του Άραβα και τον τρόπο, που κινήθηκε ύστερα, αλλά και κατά τη

διάρκεια ο Meursault. Ο ίδιος, θέλοντας να δικαιολογήσει τα γεγονότα, ανέφερε ότι ήταν όλα ένα τυχαίο γεγονός και έριξε την ευθύνη στον ήλιο. Όμως, όταν αίθουσα ακούει τον ισχυρισμό του, ξεσπάει σε γέλια και ο δικηγόρος του αναλαμβάνει την υπεράσπισή του. Εκείνος, για να τον προστατέψει, υποστηρίζει ότι ενώ όντως σκότωσε τον Άραβα, εντούτοις δεν είναι εγκληματίας, απαιτώντας με αυτόν τον τρόπο να μη του καταλογιστεί η θανατική ποινή. Και ενώ το κατηγορητήριο φαίνεται να είναι με το μέρος του και ο ίδιος ο δικηγόρος τον διαβεβαιώνει ότι θα περάσει μόνο λίγα χρόνια στη φυλακή, ο πρόεδρος ανακοινώνει ότι η τιμωρία του είναι δημόσιος αποκεφαλισμός. Μια σειρά παράλογων γεγονότων και αλληγορικών συμβολισμών ξεπηδούν από αυτό το μυθιστόρημα του Camus. Ο πρωταγωνιστής, ο οποίος είναι μέρος του συστήματος, αν και σε χαμηλή θέση επιχειρεί να αντιστρέψει την ζωή του και να επιδοθεί σε απολαύσεις του σώματος και των αισθήσεων και το σύστημα τον τιμωρεί βάνουσα. Η τιμωρία αυτή, πέρα από τον άμετρο αποτροπιασμό που καταδεικνύει, δείχνει και ένα υπέρμετρο ζήλο του συστήματος να εξαλείψει όχι μόνο το άτομο, που προσπαθεί να ξεγεραθεί, αλλά και τη ίδια την ιδέα (Gnanasekaran, 2014).

Και τα δυο αυτά μυθιστορήματα, καθώς και οι ήρωες φέρουν ομοιότητες κατά τον τρόπο δράσης τους αλλά και τον τρόπο, που τους βρίσκει το παράλογο. Έρμια του συστήματος τιμωρούνται μεμιάς μόλις καταφέρουν να τολμήσουν την αλλαγή. Ο ήρωας Meursault προσπαθεί με το θάνατο της μητέρας του να φέρει μια νέα εποχή στην ζωή του, αλλά ο «ήλιος» τον τυφλώνει και τον αναγκάζει να διαπράξει ένα έγκλημα, έστω και κατά λάθος. Αυτή η αλληγορία εκφράζει ένα πιο βαθυστόχαστο φιλοσοφικό ιδεώδες, ότι η γνώση και η εξέγερση, που προσπαθεί να επιφέρει ο άνθρωπος, μπορεί να τον τυφλώσει και μια υπέρτατη δύναμη, όπως ο συγγραφέας θεωρεί το σύστημα, να τον εξουδετερώσει, έστω και παρά τη θέληση του. Από την άλλη, στο μυθιστόρημα *η Δίκη*, ο Josef K. επιλέγει να δείξει πίστη στο σύστημα, το οποίο τον έχει γαλουχήσει, ακόμα και αν αυτό είναι ανίκανο να τον προστατέψει. Την τελευταία στιγμή βεβαιώνεται για την αδυναμία προστασίας και αναζητά αλλού αυτή την ελπίδα, όμως το ίδιο το σύστημα τον τιμωρεί, σκοτώνοντάς τον και, μάλιστα, με αιμωτικό θάνατο (σαν σκύλος). Είναι βέβαιο ότι οι ήρωες ταυτίζονται με τη ζωή και τις ιδέες των συγγραφέων και μέσα από αυτά τα έργα προσπαθούν να αποδώσουν το πραγματικό νόημα της ζωής και τη λύση για το τι επιφέρει ελπίδα στον άνθρωπο.

Ωστόσο, δίνουν και μια εικόνα της κατάστασης, που επικρατούσε εκείνη την εποχή, ανάμεσα στους ανθρώπους και την κοινωνία (Orkusa, 2021).

Ελπίδα και απελπισία μέσα από τα έργα τους

Ο Nietzsche, ο οποίος αποτέλεσε πρότυπο και για τους δυο συγγραφείς, υπήρξε ο πιο θερμός υποστηρικτής του Υπαρξισμού. Με τις πεποιθήσεις και τις ιδέες του ο υπαρξισμός αποτέλεσε την πηγή για μία άμεση εξέγερση ενάντια στο κράτος, στην ορθόδοξη πίστη και στο φιλοσοφικό σύστημα της εποχής του, δημιουργώντας όμως διαχρονικά έναν προβληματισμό. Ο ίδιος επιμένει ότι το άτομο πρέπει να έχει ελεύθερη επιλογή να δημιουργεί αξίες για την εξέλιξή του και ότι η θέληση είναι το πιο σημαντικό συναίσθημα όλων των ενστίκτων. Υπεύθυνος για τις επιλογές του είναι το ίδιο το άτομο και κανένας δεν φέρει την ευθύνη για τον άλλον. Κατά τον ίδιο τρόπο και οι ήρωες του Camus αλλά και του Kafka είναι ο καθένας μόνος του, ζώντας σε έναν κόσμο, που αποκλείει τον θεό ως μέσο άντλησης ελπίδας. Συγκεκριμένα, στη *Δίκη* από την αρχή μέχρι το τέλος υπάρχει σαφής απουσία θεού και πίστης σε αυτόν. Ο ήρωας, Josef K., πετάχτηκε σε μια κατάσταση, για την οποία είναι μόνο ο ίδιος υπεύθυνος για τις επιλογές της ζωής του και με βοηθό τον εαυτό του θα καταβάλλει την προσπάθεια να βγει από τη δύσκολή θέση. Αυτή η έννοια της μοναχικότητας είναι και η βασική αντιπροσωπευτική άποψη του Υπαρξισμού, ότι η επιλογή του καθενός καθορίζει στην ουσία την ευθύνη του να ζήσει κανείς μια αφοσιωμένη ζωή, αγνηφώντας τους κανόνες, που άλλοι έχουν ορίσει και, τελικά, να είναι ικανό το άτομο να αφοσιωθεί σε αυτή τη δέσμευση. Με τον ίδιο τρόπο προσπαθεί να πράξει και ο ήρωας και ενώ η κατηγορία τον βρίσκει μόνο του και έρμαιο του συστήματος, επιλέγει να το εμπιστευτεί και να δεχτεί την υπόθεση εναντίον του. Αυτή η επιλογή του να αποδεχθεί την σύλληψή του εξ αρχής χωρίς να γνωρίζει τον λόγο είναι υπεύθυνη για την αποτυχία του να υπερασπιστεί τον εαυτό του. Στη συνέχεια προσπαθεί να κάνει τα πάντα, ώστε να αθωωθεί, όμως πρέπει να λάβει τα αποτελέσματα των επιλογών του και να βιώσει την αποτυχία του να προστατέψει τον εαυτό του. Ρίχνεται, έτσι, με αυτό τον τρόπο σε μια ύπαρξη χωρίς φύση και έπειτα κατασκευάζει μια νέα φύση μέσα από τις πράξεις του. Αυτές οι πράξεις είναι που τον οδηγούν σε αγχώδεις καταστάσεις, αποξένωση και αντιπαράθεση με τη ανυπαρξία. Η απελπισία στον Υπαρξισμό μεταφράζεται ως έλλειψη ελπίδας, και το να χάσει το άτομο την ελπίδα, την οποία διατηρεί,

αντιστοιχεί με την αυταπάρνηση της ίδιας του της ταυτότητας. Η *Δίκη* παρουσιάζει τη ζωή του ήρωα, η οποία είναι γεμάτη με απελπισία και τελειώνει με χάσιμο της ελπίδας του. Ο Josef K. συλλαμβάνεται το πρωί και σύντομα αντιλαμβάνεται ότι η αθώωσή του απέχει πολύ χρονικά, μια παραβολή της ανθρώπινης ζωής, στην οποία το άτομο έχει περιορισμένο χρόνο από τη στιγμή που αναλαμβάνει τις επιλογές του αλλά θα λάβει τα αποτελέσματα αυτών μακροχρόνια. Παρά τη σύγκρουση μεταξύ του δικαστικού περιορισμού και των διαμαρτυριών αθωότητας του Josef K., παραμένει άλυτο μέχρι το τέλος το μυστήριο της κατηγορίας, η οποία τελικά τον οδηγεί σε ένα εξευτελιστικό θάνατο – πεθαίνει σαν σκυλί. Από τη σύλληψη του μέχρι το τέλος είναι αδύναμος να βρει νόημα σε όλη την κατάσταση και δέχεται τελικώς την ήττα του. Ο Josef K. αντικατοπτρίζει τον συγγραφέα F. Kafka και το μίσος του για το έθνος του, εκδηλώνει τα συμπλέγματά του ότι η γενική ανθρωπότητα καταστρέφεται όταν ανούσια προβλήματα ξεπροβάλλουν. Η κατηγορία του ήρωα δεν καταδεικνύεται σαφέστατα, διότι δεν είναι αυτή που έχει σημασία για τον συγγραφέα· ο ίδιος θέλει να τονίσει ότι το άτομο μπορεί να υποφέρει ένα θάνατο εάν οι επιλογές, που θα πάρει, είναι εις βάρος του. Το μειονέκτημα της υπαρξιακής αβεβαιότητας, στην οποία έχει υποπέσει ο Josef K., είναι ότι δεν ήταν ποτέ σε θέση να διαχωρίσει τις εξωτερικές αδικίες από τις ενδόμυχες σκέψεις. Ο Josef K. συνεχίζει μέχρι το τέλος του αγώνα του να υπερασπίζεται τον εαυτό του και να πιστεύει στις αξίες του, συνθήκη που αποτελεί φόρο τιμής στην ανθρώπινη ανεκτικότητα και επιμονή. Οι άνθρωποι συνεχίζουν την πάλη τους και τον αγώνα ενάντια στον θάνατο, είτε είναι σωματικός είτε ψυχικός. Ο Josef K. ως το παράλογο στοιχείο του Kafka πιστεύει ότι ο θάνατος είναι καλύτερος από μια μακρά ακατανόητη και παράλογη ύπαρξη στα χέρια των αρχών. Ο ήρωας, ο οποίος φέρει στοιχεία του Υπαρξισμού, έκανε την εμφάνισή του στην ανθρώπινη ύπαρξη, έχοντας όμως βασική έλλειψη νοήματος και σκοπού της ζωής, που τον οδήγησε στη μοναξιά. Ο Kafka, μέσω του ήρωά του, προπαγανδίζει την υπαρξιστική πεποίθηση ότι η ύπαρξη προηγείται της ουσίας. Τίποτα δεν εκλογικεύει ή εξηγεί την ύπαρξή μας, εάν δεν έχουμε κατανοήσει ότι τα βασικά στοιχεία αυτής είναι το ίδιο το άτομο και η ταυτότητά του. Με τον ίδιο τρόπο ο ήρωας στη δίκη δεν βρίσκει νόημα στη σύλληψή του και αισθάνεται ανθρώπινα χαμένος σε ένα ανούσιο και παράλογο σύμπαν, όπου κυριαρχεί η αναζήτηση των ένοχων πράξεων. Αυτή η αναζήτηση έρχεται σε ευθεία σύγκρουση με τον παράλογο κόσμο – νόμο, ο οποίος θέλει να συμβαίνουν στους ανθρώπους τυχαία γεγονότα, για τα οποία οι ίδιοι δεν μπορούν να κάνουν κάτι. Στο τέλος του έργου ο ήρωας

αντιλαμβάνεται την κατάσταση, την οποία βρίσκεται και χωρίς ελπίδα υποκύπτει, διότι δεν μπορεί να ζει χωρίς την απόλυτη ατομικότητα και ελευθερία. Συνεπώς, είναι εμφανές ότι ο Kafka έχει επηρεαστεί από τον Υπαρξισμό και τα φυσικά προβλήματα τον έχουν οδηγήσει στην πεποίθηση ότι το άτομο υποφέρει από αποκλεισμό – μοναξιά. Είναι καταθλιπτικός και σε συνεχή πόλεμο με την κοινωνία του (Εβραίοι), το σύστημα και τον εαυτό του. Αυτή η δυστυχία του ίδιου του συγγραφέα είχε ως αποτέλεσμα το έργο να είναι μια εκδήλωση της μοναξιάς, της αλλοίωσης της ταυτότητας αλλά και του συνεχούς πόνου – φόβου. Οι χαρακτήρες είναι παράξενοι σε σχέση με τα άτομα της κοινωνίας έξω από το πεδίο τους αλλά ταυτόχρονα τόσο συμβατικοί. Επιπλέον, πιστεύουν στην κληρονομημένη ελευθερία, χωρίς να ταυτίζονται με το πλήθος, από το οποίο δεν έχουν απορριφθεί, ωστόσο δεν θέλουν να ανήκουν στο σύνολο αυτού. Βασική τους επιθυμία είναι να ζουν αυθεντικά, να έχουν αγωνία για τον εντοπισμό του πραγματικού τους εαυτού και της ταυτότητάς τους και τελικά ένα λόγο για να υποφέρουν. Παράλληλα με τους Υπαρξιστές, οι οποίοι πιστεύουν ότι κάθε άτομο αφήνεται στη δική του μοίρα και είναι υπεύθυνο για τις πράξεις του, έτσι και ο ήρωας μοιράζεται την ίδια υπαρξιακή φιλοσοφία (Batta, 2017; White, 2018).

Ο Camus προτείνει ένα διαφορετικό είδος ελπίδας, το οποίο θα μπορούσε να χαρακτηριστεί κοσμοπολιτισμός. Οι σύγχρονες κοσμοπολιτικές θεωρίες συχνά προϋποθέτουν μια ρητή σιωπηρή τελεολογία, σαν όλα τα ιστορικά γεγονότα να οδεύουν κατά κάποιον τρόπο προς την άφιξη ενός ορθολογικά ολοκληρωμένου συστήματος των παγκόσμιων κοσμοπολιτισμών και της οικουμενικής ανθρωπότητας. Η ιδέα πραγμάτωσης ενός καλύτερου κόσμου μέσα από ένα σύνολο προτάσεων υποδηλώνει μια ουτοπική εμπιστοσύνη στην ανθρώπινη ικανότητα να υπερβαίνει τους ρεαλιστικούς ορίζοντες. Αυτό είναι μια δυσάρεστη αλλά αξιόλογη παρατήρηση, στο βαθμό που πολλοί θεωρητικοί δηλώνουν ότι το όραμά τους είναι απροβλημάτιστα προοδευτικό, τόσο με περιγραφική όσο και με κανονιστική έννοια. Για τη συγκρότηση μιας ελπίδας με κοσμοπολιτιστική έννοια ο Camus αναγκάστηκε να θέσει τον άνθρωπο στο κεντρικό άξονα της ιστορίας και να τον θεωρήσει την αρχή των πάντων. Η πίστη στην ιστορική εξέλιξη της σκέψης των ατόμων προς όλο και πιο ορθολογικές, δικαιολογημένες και αποτελεσματικές μορφές έδωσε την αφορμή για τη δημιουργία μιας άποψης ότι η ελπίδα καταλήγει να απεικονίζεται ως μια έννοια κανονιστική και ιδανικά οριοθετημένη από ένα αναπόφευκτο τέλος. Τοποθετώντας

τις ελπίδες μας στην επίτευξη μιας κοσμοπολιτικής παγκόσμιας τάξης μέσω της ορθολογιστικής αποτελεσματικότητάς κρύβουμε ένα διαφυγόν άλμα πίστης, το οποίο αναπόφευκτα φέρει το βάρος μιας ντετερμινιστικής τελεολογίας. Η τελεολογική επιταγή εκτοπίζει τις αμφιθυμίες και ασάφειες σχετικά με το τι μπορεί να σημαίνει να διατηρείς την ελπίδα για την επίλυση προβλημάτων και ως εκ τούτου να αντιμετωπίζει κανείς το παρόν απλά ως όχημα για την υλοποίηση του μέλλοντος (Hayden, 2016).

Δεδομένης της επιφυλακτικότητάς του για τα ορθολογικά συστήματα σκέψης, ο Camus ερμηνεύει την ανθρώπινη κατάσταση και τις εντάσεις αυτής σε μια μέτρια ιστορική ευαισθησία των ορίων και ένα τελεολογικό μεσαιωνισμό. Μέσα από τις μυθικές μορφές της κλασικής αρχαιότητας, από τις οποίες αντλεί επιρροή, παρουσιάζει μια διαχρονική απελπισία, που αναζητά επίλυση μέσα στην ιστορική πρόοδο. Το έργο του *Ο Σίσυφος*, για παράδειγμα, συμβολίζει την άρνηση της χρησιμότητας και το επίτευγμα μπροστά στην κοινή ανθρώπινη κατάσταση του παραλόγου. Ο Camus καταλήγει στο συμπέρασμα ότι θα πρέπει να φανταστούμε τον Σίσυφο ευτυχισμένο και αυτό συμβαίνει, διότι ο ήρωας αυτός απεικονίζει δυναμικά τη συμφιλίωση με το παράλογο και ταυτόχρονα ενσωματώνει μια απαισιοδοξία κρίση για την ανθρώπινη ύπαρξη. Αυτή η απαισιοδοξία δεν επιτρέπει τη μετακίνηση, αλλά ευελπιστεί τη συμφιλίωση με τα τελεολογικά δόγματα, τα οποία φιλοδοξούν να φύγουν από το παράλογο. Ο έργο αυτό συμβολίζει την ανάγκη του ατόμου να επιλέξει το σκοπό και το νόημα της ζωής, στο οποίο θα δώσει πρωτοκαθεδρία ένας τελεολογικός κοσμοπολιτισμός της ελπίδας. Ο Camus προσφέρει ένα τρόπο σκέψης για την ύπαρξη των ανθρώπων, ο οποίος διατηρεί την κοσμοπολιτική αίσθηση ηθικής και πολιτικής αντίστασης στην κυριαρχία και την ανισότητα, ενώ φωτίζει παράλληλα τις ενδεχόμενες στιγμές στο παρόν, όπου μπορούν να θεσπιστούν συμπεριφορές και πρακτικές, χωρίς να ολοκληρώνεται μια τελεολογική μεταφυσική της λογικής. Μία τέτοια διάθεση καλλιεργεί την οικειοποίηση της εικόνας της απελπισίας, την οποία θέλει να εκφράσει ο Camus, ο οποίος τονίζει, ωστόσο, ότι η δική του απελπισία δεν έχει καμία σχέση με την απόγνωση. Προτρέπει τους ανθρώπους να ζουν για τον κόσμο του σήμερα χωρίς καμία παρηγορητική πίστη σε υπερβατικές οντολογίες της ιστορίας. Η έννοια της εγκατάλειψης της ελπίδας, η οποία είναι μια ιδέα, που υποδηλώνει την αξία του παρόντος, εκπληρώνεται μόνο με την πραγματοποίηση ενός δυναμικού στόχου στο μέλλον. Αυτός ο στόχος θα πρέπει να είναι τόσο ισχυρός, που

θα καταφέρει να εξεγείρει κάθε αίσθηση του ατόμου. Καθ' όλη τη διάρκεια ο Camus αποτυπώνει την άποψη ότι το αξίωμα της ελευθερίας γίνεται απατηλό όταν δικαιολογείται με σκοπό την επίτευξη ενός προκαθορισμένου μελλοντικού στόχου και αποδίδεται νόημα αποκλειστικά από το λειτουργικό μετασχηματισμό του παρόντος σε ένα μελλοντικό μεγαλείο. Από αυτήν την άποψη το παρόν μειώνεται στο τίποτα και το μέλλον ορίζεται ως το χρονικό σημείο της επίτευξης του στόχου και όχι της εξέλιξης του ατόμου. Για να καταφέρει, όμως, ένα άτομο να απεγκλωβιστεί από τον σκοπό, πρέπει να αρνηθεί την υπαγωγή της ελευθερίας του σε ένα ευτελές μελλοντικό στόχο, υιοθετώντας μια στάση ζωής χωρίς αύριο. Είναι σκόπιμο να αναρωτηθούμε εάν οι σύγχρονοι φιλόσοφοι εξετάζουν την άποψη του Camus πως η επίγνωση του παράλογου ορίου του πεπερασμένου μπορεί να εκτροχιάσει την ανάληψη ευθύνης μας στο παρόν, όταν δίνεται τόση έμφαση στην τελική άφιξη του στο αύριο. Η ελπίδα για το μέλλον δεν είναι ένα άγριο γεγονός και μπορεί στην πραγματικότητα να εμφανίζεται στη συνείδηση των λογικών ανθρώπων ως η αδυναμία ανταπόκρισης στο παρόν, ωστόσο μπορεί να θεωρηθεί από το ασφαλές χαρακτηριστικό ενός φιλόδοξου μέλλοντος. Όπως το θέτει ο Camus, η ελπίδα, αντίθετα με την δημοφιλή πεποίθηση ότι είναι δηλαδή κινητήριος δύναμη της σκέψης των ανθρώπων, ισοδυναμεί με παραίτηση. Αν η έννοια της προόδου είναι μια ασθένεια της λογικής, τότε η ιδέα της ελπίδας είναι η μετάδοση αυτής της ασθένειας. Αυτή η σκέψη του Camus θα μπορούσε να υποστηριχθεί επιπλέον με την άποψη ότι μια παράλογη ελπίδα προκαλεί στο άτομο ένα αίσθημα ευθύνης, διότι προϋποθέτει την ακλόνητη πίστη του στον κόσμο, αναγκάζοντας το άτομο να κάνει διαρκώς διακρίσεις μεταξύ αποφάσεων και ενεργειών, που είτε θα τον εξανθρωπίσουν είτε θα τον απομονώσουν τελείως από το παρόν. Με άλλα λόγια, η ευθύνη της πράξης στο εδώ και τώρα αποφεύγει τις δικαιολογημένες λογικές της ελπίδας, όπου παρουσιάζει το παρόν στα μάτια των ανθρώπων σαν μια απεριόριστη αβεβαιότητα του μέλλοντος. Ο Camus θέλει να καταργήσει την ελπίδα και έτσι κινδυνεύει να ρίξει την ανθρωπότητα στην τυραννία του τέλους-σκοπού, όπου οι επιλογές, οι δεσμεύσεις και οι πράξεις των ατόμων θα μπορούν να βρίσκουν νόημα μόνο μέσα από φευγαλέες στιγμές του χρόνου, που δεν θα μπορούν να γίνουν αντιληπτές πλέον. Αυτή θεωρείται μια ορθολογιστική σκέψη, στην οποία καθολικά και αμερόληπτα καθήκοντα βασίζονται στην υπεροχή της λογικής απέναντι σε κάθε άνθρωπο, που επιχειρεί να διαλευκάνει το νόημα της ζωής του. Υπάρχει, όμως, και η άποψη ότι ο άνθρωπος πρέπει να διακατέχεται από αγάπη για τον κόσμο παρά τον τραγικό χαρακτήρα του.

Αυτό το παράλογο χαρακτηριστικό λειτουργεί ως βάση για την παραδοχή ότι η ελπίδα δεν περιορίζεται από μόνη της την ελευθερία του ατόμου ούτε όμως αποτελεί τυπική αρετή. Σύμφωνα με τον Camus, ακόμα και η εξέγερση δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς μια παράξενη μορφή αγάπης, διότι πρέπει να αγαπάει κανείς τόσο πολύ τον κόσμο και τον εαυτό του ώστε να καταφέρει να εξεγερθεί (Hayden, 2016; White, 2018; Van Der Poel, 2007).

Αναφορικά με την θεοκρατική ελπίδα ο Camus είχε ξεκάθαρη άποψη: όποιος προσπαθεί να βρει ελπίδα μέσω του θείου είναι καταδικασμένος να ζει για πάντα ταπεινωμένος. Αυτή του η άποψη προκύπτει από την αδυναμία του να κατανοήσει την θεολογική προσέγγιση αλλά και την άρνησή του να εναποθέσει την ελπίδα σε κάτι πνευματικό πέρα από το ίδιο το άτομο. Μια τέτοια άποψη, όμως, έχει βαθιές συνέπειες, αφού πολλοί πιστεύουν ότι είναι προτιμότερο να εναποθέσει κανείς την ελπίδα του σε ένα ακτινοβόλο σημείο πίστης παρά σε ένα κανονιστικό όραμα, το οποίο δεν έχει διευθετηθεί και δεν μπορεί να καθορίσει το τέλος. Αντί να απομονώνουμε την ηθική και την πολιτική της εξέγερσης σε κυρίαρχες εσωτερικές σφαίρες, ο Camus υποστηρίζει ότι η υπεράσπιση και η προώθηση της ανθρώπινης ελευθερίας και της αξιοπρέπειας, πέρα των συνόρων, αποτελούν αναγκαίες πτυχές του επαναστατικού ήθους. Επαναστατικές πράξεις, που δεν αναγνωρίζονται από την κοσμοπολίτικη διάθεση απέναντι στο νόημα της κοινής ανθρώπινης κατάστασης μιας παγκόσμιας εποχής απαρνούνται σιωπηρά την αξίωση για εξέγερση. Η εξέγερση απαιτεί την εμπλοκή, όπου είναι απαραίτητο, με προβληματισμό και δράση και τη βοήθεια στη δημιουργία νέων σχέσεων, οι οποίες διαπερνούν τα σύνορα και που ευνοούν περισσότερο την ελευθερία και τις αξίες. Ωστόσο, η εξέγερση συνεπάγεται, επίσης, σεβασμό για τα εγγενή όρια της σκέψης, της κρίσης και της δράσης μπροστά στον παραλογισμό της ανθρώπινης κατάστασης. Και πάλι διαπιστώνεται ότι το παράλογο στοιχείο αποτελεί την προϋπόθεση για μια υπεύθυνη ηθική και πολιτική εξέγερση, συμπεριλαμβανομένης και της επανάστασης. Η θέση αυτή του Camus ταιριάζει με την απόρριψη της πολιτικής, η οποία βασίζεται στην αναπόφευκτη ροή της ιστορίας. Ο άνθρωπος πρέπει να δράσει, διότι δεν υπάρχει ροή χωρίς κίνηση. Η εξέγερση είναι μια έκφραση γενικευμένης άρνησης της ανθρώπινης ελευθερίας και της αξιοπρέπειας, χωρίς να πρέπει να επικαλείται ένας σκοπός, που στόχο έχει την πρόοδο της ιστορίας. Ένα χαρακτηριστικό, ακόμα, της άποψης του Camus για την ελπίδα και την οποία εκφράζει μέσα στα έργα του είναι η αναγνώριση της διαφοράς

μεταξύ εμπειρίας και λογικής. Η λογική μπορεί να φέρει στον άνθρωπο γνώση αλλά δεν είναι ικανή από μόνη της να τον προστατέψει, σε αντίθεση με την εμπειρία, η οποία αποτελεί την υπέρτατη αναγνώριση της ταυτότητας ενός ατόμου, αφού έχει αντιμετωπίσει μια συνθήκη και είναι σε θέση να την επαναλάβει. Ο εαυτός ενός ατόμου θα παραμείνει για πάντα ξένος για το ίδιο το άτομο, το μέγεθος της εμπειρίας του είναι αυτό που θα τον βοηθήσει στις επιλογές του. Όπως παρατηρεί ο Camus, αυτό το αίσθημα της μοναχικότητας στην αναζήτηση του εαυτού μοιράζεται με όλους τους ανθρώπους, καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής τους και μόνο αυτοί που επιδιώκουν να ξεγερθούν μπορούν να γνωρίσουν καλύτερα αυτό το κομμάτι του εαυτού τους. Αυτοί, οι οποίοι εναποθέτουν την ελπίδα τους σε κάποιον εξωτερικό παράγοντα δεν θα έρθουν ποτέ σε επαφή με τον πραγματικό εαυτό, αφού στόχος τους δεν είναι να εξελιχθούν αλλά να αναγνωρίσουν το μέσο της ελπίδας τους καλύτερα και βαθύτερα. Αυτή η άποψη του συγγραφέα δεν πρέπει, όμως, να θεωρείται ριζοσπαστική αλλά να αναγνωρίζεται ο βαθύτερος σκοπός της, που είναι η εναπόθεση της ελπίδας σε εκείνο το στοιχείο, το οποίο μπορεί να δράσει και αυτό δεν μπορεί να είναι άλλο από τον ίδιο τον άνθρωπο. Άρα, ούτε ο Camus αλλά ούτε και ο Kafka επιθυμούν να ζουν οι άνθρωποι με απελπισία, αλλά επιδιώκουν να τους αφυπνίσουν σε τέτοιο βαθμό, ώστε να δράσουν (Hayden, 2016; White, 2018; Van Der Poel, 2007).

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Συζήτηση – Συμπεράσματα

Στη λογοτεχνία δεν υπάρχουν τύποι ή έννοιες, που θα μπορούσε κανείς να ορίσει, παρά μόνο μετακίνηση από τον έναν κύκλο προς ένα νεότερο. Επομένως, κάθε συγγραφέας αποτελεί ο ίδιος και την αρχή αλλά και το τέλος του έργου του. Οι σκέψεις, οι πεποιθήσεις και το όραμά του είναι αυτά, που καθοδηγούν το χέρι του για να εκφράσει τις σκέψεις του. Έτσι και ο Kafka δημιουργεί και ολοκληρώνει τα έργα του, θέτοντας ο ίδιος τα όρια των σκέψεών του, όρια που τόσο απελπισμένα ήθελε να τοποθετήσει, αφού όλη του τη ζωή κάποιος άλλος όριζε την δική του. Ο λογοτεχνικός του τύπος ήταν σαφής και λακωνικός, με σκοπό να περιγράψει το πορτρέτο της εποχής του. Αυτή η εποχή μαστιζόταν από αγωνία, πόλεμο, άγχος, υποταγή, θλίψη και μια ατέρμονη προσπάθεια της ανθρώπινης ύπαρξης να αποδείξει την αξία της και να επιβιώσει. Όμως, οι μεγάλες διαθήκες, που αφήνουν πίσω τους οι λογοτέχνες, έχουν πάντα την επιθυμία για νέα εγκαίνια, δηλαδή ένα νέο βλέμμα, το οποίο θα ερμηνεύσει το περιεχόμενο και θα δώσει άλλη σημασία. Αυτή τη νέα πνοή τη δίνει το έργο του Kafka από μόνο του, αφού είναι επίκαιρο σε κάθε εποχή, έχοντας την τάση να ξυπνά τις ανθρώπινες ανησυχίες. Αυτό το ξύπνημα πυροδοτείται με τον ισχυρισμό της αντίθετης δράσης της αθωότητας, δηλαδή τη δράση, που προκαλεί η σκέψη ότι οι άνθρωποι δεν δρουν με γνώμονα το κοινό καλό. Με αυτή τη σκέψη ίδρυσε μια νέα κουλτούρα στη λογοτεχνία και ποτέ δεν έβαλε σημείο αρχής της το τέλος της ιστορίας αλλά την κίνηση του ατόμου σε ένα νέο άλμα, το άλμα που θα τον φέρει πιο κοντά στον εαυτό του. Ο Kafka, όμως, υπέφερε σε σημείο δυστυχίας από αυτά που έγραφε η πένα του. Παρατηρώντας τις επιπτώσεις, που επιφέρει η ανθρώπινη ύπαρξη, κατέληξε ότι η αξιοπρέπεια ποδοπατά τον άνθρωπο και τον αφήνει να λασπωθεί και αυτό συμβαίνει, διότι το ψέμα και η υποκρισία υπερίσχυσαν της ηθικής και ο άνθρωπος έπαψε να σέβεται τον εαυτό του από τότε που έχασε τον σεβασμό για τον άλλον. Με αυτή την αλλαγή αξιών η ανθρώπινη φύση έγινε πολύ μεταβλητή και ασταθής, όπως ο πηλός και η σκόνη, παράδειγμα που επισημαίνει ότι η σύνδεση διαφόρων υλικών – παραγόντων αρχίζει να εξαφανίζει την ολότητα του ανθρώπινου εαυτού. Ο Kafka απλώνει την προσωπικότητά του ανάμεσα στα άκρα της πεποίθησης και της αμφιβολίας. Μίλησε περισσότερο μετά το θάνατο του μέσα από το έργο του και ξεπέρασε τον πόνο της απόρριψης των μεγάλων δημιουργιών, που εκ πρώτης δεν

γίνονται αποδεκτές, ακριβώς διότι γίνεται αντιληπτό το μεγαλείο τους. Το φαινόμενο, με το οποίο ασχολούνταν διαρκώς ο Kafka, εξακολουθεί να ενοχλεί τους ανθρώπους σήμερα. Πρόκειται για σύγχρονες εμπειρίες, οι οποίες συνεχίζονται μέχρι σήμερα, και που ένας συγγραφέας σαν τον Kafka τις έχει ήδη προβλέψει και τις έχει παρουσιάσει εξαιρετικά και υποδειγματικά. Η νεωτερικότητα και η διαχρονικότητα του έργου βρίσκεται μέσα στη σύνθετη ταυτότητα του Kafka, που είναι μέχρι σήμερα ένα σύγχρονο φαινόμενο. Ο Kafka ήταν Εβραίος, δικηγόρος και συγγραφέας. Καταγόταν, επίσης, από την Πράγα, ήταν Τσέχος και Γερμανός. Ο προβληματισμός της προσωπικότητάς του ήταν το γεγονός ότι συνδύαζε διαφορετικές ταυτότητες και ρόλους, που η κοινωνία και το σύστημα του είχε προσδώσει. Ωστόσο, είχε την τάση να μιλάει με ξεκάθαρα λόγια, τα οποία αποτελούσαν πληγή για το ίδιο το σύστημα και προφανώς αυτό θα παραμείνει πάντα ένα πρόβλημα για την κοινωνία, η οποία επιδιώκει να φιμώνει τις φωνές εναντίον της. Έχοντας αυτό κατά νου δημιούργησε ένα έργο, το οποίο θέλει να προκαλέσει τους αναγνώστες να αναρωτηθούν πως είναι δυνατόν να σκοτώνονται τόσοι αθώοι άδικα, ακόμα και αν εξυπηρετούν το ίδιο το σύστημα. Άνθρωποι, οι οποίοι δεν έχουν διαπράξει κανένα έγκλημα, καμία παραβίαση και, μολαταύτα, αυτά έχουν μια άδικη μοίρα. Ο ήρωάς του ποτέ δεν αντιμετώπισε τον νόμο, δεν άκουσε καμία κατηγορία, δεν κλήθηκε ποτέ σε καμία δίκη και δεν του προσέφεραν ούτε μάρτυρες αλλά ούτε ανακριτές. Για εκείνον, και μόνο ότι είχε ξεκινήσει μια διαδικασία, προμήνυε το τέλος του. Ένας φόβος, ο οποίος ήταν κοινός στην εποχή του, ειδικά για τους Εβραίους, ότι κάθε πολίτης κινδυνεύει από το ίδιο το κράτος και πρέπει να ζει συνέχεια μέσα στο φόβο και την ανασφάλεια (Matrai, 1976).

Ο *Ξένος*, από την άλλη, ήταν και παραμένει ένα από τα πιο ιδιαίτερα μυθιστορήματα του Camus και πολλοί γνωστοί ερευνητές ισχυρίζονται ότι αυτό το έργο σηματοδοτεί μια καμπή στην ιστορία του μυθιστορήματος αλλά και ασκεί την επιρροή του στο ρεύμα της γαλλικής λογοτεχνίας του 20^{ου} αιώνα, γνωστή ως Nouveau μυθιστόρημα. Αναλύοντας και εμβαθύνοντας στα έργα του Camus, μπορεί κανείς να βρει την άποψη ότι η ανθρώπινη ύπαρξη λαμβάνει μια εξαιρετικά άδικη αντιμετώπιση. Αυτήν την αντιμετώπιση ονομάζει ο συγγραφέας παράλογο και είναι το στοιχείο, το οποίο καταλαμβάνει τα έργα του. Η εμπειρία του, αλλά κυρίως η άποψή του, παρουσιάζει την αδικία ως ένα κεκτημένο φαινόμενο της κοινωνίας, που υπήρχε από την εποχή όπου ζούσε και που διαχρονικά ακολουθεί το ανθρώπινο είδος

μέχρι σήμερα. Κάθε μυθιστόρημά του έχει διαφορετικό στυλ και με αυτό τον τρόπο επιδεικνύει την ικανότητά του στη γραφή. Στο μυθιστόρημα του ο *Ξένος*, ο οποίος εξετάζεται και εδώ, παρουσιάζει μια απλότητα, στην Πτώση μια δεξιοτεχνία και στον Πρώτο άνθρωπο έναν λυρισμό, σε όλα όμως τοποθετεί το παράλογο στοιχείο αλλά και την ανησυχία του για την ανθρώπινη ύπαρξη. Όπως διαβεβαιώνει και ο ίδιος ο Camus στα τετράδιά του, στο μυθιστόρημα ο *Ξένος* υπάρχει μια σαφής σύγκριση της ζωής του με τον ήρωά του Meursault. Μέσα στο έργο εντοπίζονται πολλά κοινά σημεία, όπως η διακοπή των σπουδών, που έπρεπε να κάνει ο Camus για ένα χρόνο και που πραγματοποιεί και ο ήρωας του, Meursault, διακόπτοντας συνεχώς τις δικές του σπουδές του. Επίσης, και οι δύο δεν διατηρούν καμία ανάμνηση από τον πατέρα τους από μικρή ηλικία, είτε διότι ήταν αυταρχικός και κακοποιητικός είτε διότι απουσιάζει. Αναφορικά με τις ιδέες, τις οποίες μοιράζονται, διακρίνεται μια τάση προς τον παραλογισμό, εκφράζοντας διαφωνία και αντίθεση στον ολοκληρωτισμό αλλά και ανάγκη να καταδειχθούν τα οφέλη της εξέγερσης. Παρά την άποψη, η οποία υπάρχει, ότι δρα και εκφράζεται ως φιλόσοφος, ο Camus δήλωνε περισσότερο καλλιτέχνης. Ήταν πολύ σεμνός και ξεκάθαρος και αρνήθηκε πολλές φορές να τον αποκαλούν φιλόσοφο, λέγοντας ότι αυτό αποτελεί μόνο μια παρεξήγηση. Σε αντίθεση με τους φιλοσόφους, ο ίδιος δεν σκόπευε να υποδουλώσει τους αναγνώστες του με δόγματα, εισάγοντάς τους σε έναν κύκλο με ελλειπείς αλήθειες, αλλά σκοπός του ήταν να επικοινωνήσει μαζί τους μέσα από δυο πύλες, αυτές της λογικής και της ευαισθησίας. Πράγματι, αυτή του η επιθυμία εκδηλώθηκε μέσα στο έργο του και αποτελεί ένα βασικό του στοιχείο. Μάλιστα, απαιτεί από το συγγραφέα να διατηρεί το πιο δύσκολο ύφος για τα έργα του, αυτό που προκύπτει εξ ολοκλήρου από το αντικείμενο δράσης, δηλαδή τη λογική. Όμως, δεν παρέλειψε ποτέ μέχρι το θάνατό του να επικρίνει εκείνα τα στοιχεία της κοινωνίας, που αποστρεφόταν, όπως για παράδειγμα τη βία (Hayden, 2016).

Η σύγκριση των έργων των δυο αυτών λογοτεχνών παρουσιάζει πολλά κοινά, όπως ο αυτοβιογραφικός τρόπος γραφής και η έκφραση παρόμοιων ιδεών. Τα έργα τους έχουν έναν κοινό παρονομαστή, που θέλει να είναι οι ήρωες καταδικασμένοι να ζουν μέσα σε μια παράλογη κατάσταση και κοινωνία. Και στους δύο ήρωες συμβαίνουν τραγικά γεγονότα, από τα οποία δεν θα μπορούσαν να ξεφύγουν και τώρα είναι αντιμέτωποι με αυτά. Η αντιμετώπιση των συνθηκών αυτών είναι που δρομολογεί τα έργα τους σε διαφορετικές κατευθύνσεις, οι οποίες όμως καταλήγουν

και πάλι σε κοινό έδαφος, το θάνατο. Ο Camus πίστευε πολύ στην εξέγερση και ήθελε τον ηρώα του να αναλάβει δράση, ακόμα και αν δεν τον οδηγήσει πουθενά. Αυτή η ελπίδα ήταν που επιθυμούσε ο συγγραφέας, ενώ δεν αποδεχόταν την άντληση ελπίδας από καμία άλλη πηγή κυρίως όχι διαμέσου του θεού. Από την άλλη ο Kafka ήθελε ο ήρώας του να πραγματοποιήσει ένα άλμα, το οποίο δεν θα τον έβγαζε από την κατάσταση αλλά θα του έδινε ένα μικρό περιθώριο ελπίδας πριν το τέλος. Κανένας από τους δυο δεν είχε πίστη στο σύστημα, αφού τους είχε απογοητεύσει αλλά ούτε και στην κοινωνία, την οποία θεωρούσαν βαριά ασθενική. Και οι δυο προσωπικά είχαν βιώσει τις παθογένειες της κοινωνίας και είχαν εξοστρακιστεί από αυτήν, ακόμα και αν ήταν μέρος της. Αυτό το χαρακτηριστικό είναι περασμένο και στους ήρωες, τους οποίους παρατηρούνται να υπομένουν τα βασανιστήρια, τα οποία δέχονται, καθώς εξυπηρετούν τα συμφέροντα του συστήματος. Στόχος, όμως, των συγγραφέων δεν είναι να απογοητεύσουν τον αναγνώστη, ώστε να μην αναζητά την ελπίδα, αλλά να κατανοήσει ότι ακόμα και μέσα από απέλπιδες καταστάσεις, αν βασιστεί στον εαυτό του μπορεί να εξελιχθεί σε κάτι επιθυμητό.

Προτάσεις για μελλοντική έρευνα

Παρά το γεγονός ότι το έργο του Kafka έχει μελετηθεί και υπάρχουν αρκετές έρευνες και κριτικές, δεν έχει αναζητηθεί εκτενώς το κοινωνικοπολιτικό του υπόβαθρο, το οποίο τον ανάγκασε να προβεί σε συμβολισμούς στο έργο του. Μια νέα έρευνα, η οποία θα μελετούσε το έργο του ολόκληρο και θα ερμήνευε αυτούς τους συμβολισμούς, σύμφωνα με τα κοινωνικά στερεότυπα της εποχής του, θα απέδιδε περισσότερο νόημα στα γραπτά του. Από την άλλη ο Camus, μολονότι θεωρείται σημαντικός λογοτέχνης του 20^{ου} αιώνα αλλά και φιλόσοφος, δεν έχει μελετηθεί σε τέτοιο βαθμό, ώστε να δει κάποιος πέρα από το παράλογο των έργων του. Έργα του όπως ο *Ξένος* δεν είναι πρώτα στις προτιμήσεις των κριτικών, οι οποίοι συνεχώς παρουσιάζουν μια νέα κριτική του *Σισύφου*. Μια μελέτη, η οποία να αφορά τη θεοκρατική του αντίληψη αλλά και την αντιρατσιστική του διάθεση μέσα από τα έργα του θα ήταν βοηθητική για κάθε αναγνώστη, που θέλει να γνωρίσει σε βάθος το συγγραφέα.

Περιορισμοί της εργασίας

Όπως στις περισσότερες συγκρίσεις μεταξύ έργων και συγγραφέων, πολλά στοιχεία δεν μπορούν να μουν στο μικροσκόπιο της έρευνας εξαιτίας της ποικιλίας και των ομοιοτήτων ή διαφορών, που μπορεί αυτά να παρουσιάζουν. Τα έργα, τα οποία εξετάζονται στην παραπάνω έρευνα, θεωρούνται δυο από τα πιο σημαντικά για τον 20^ο αιώνα και οι ομοιότητες αυτών, είτε ως περιεχόμενο είτε ως στυλ, είναι τέτοιες, που δικαιολογούν αυτόν τον βαθμό περιορισμού. Κανένα άλλο έργο δεν προσεγγίζει τόσο στενά τον *Camus* στα όρια ενός καφκικού σύμπαντος, όπως κάνει ο ίδιος μέσα στο έργο του ο *Ξένος*. Σε πολλά σημεία η βασική προϋπόθεση του έργου του είναι η συνολική παραγωγή, η οποία έρχεται σε αντίθεση με την καλλιτεχνική προοπτική του *Kafka*. Αυτή η διάκριση γίνεται σαφής αν σκεφτεί κανείς τους συγγραφείς αλληγορικά να επιλέγουν τις σκέψεις τους από έναν σωρό αντικείμενα, αγνοώντας τη φασαρία και τις επιρροές του περιβάλλοντος. Μια στιγμή, όμως, που μεσολάβησε και οι δυο αυτοί κοιτάχτηκαν ήταν ικανή για να επηρεάσει ο ένας τον άλλον. Πολλοί ερευνητές έχουν παρατηρήσει αυτές τις ομοιότητες αλλά και τα στοιχεία, τα οποία δομούν το έργο τους, όπως ο παραλογισμός, η απουσία θεού και η εναντίωση απέναντι στο σύστημα. Δεν έχει γίνει, ωστόσο, εκτενής έρευνα στην απουσία ελπίδας στο έργο τους, αλλά και αναζήτηση των στοιχείων εκείνων, που τους απέτρεψε από το να διανθήσουν αυτήν την προοπτική της ελπίδας.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Aronson, R. (2011). Camus the Unbeliever. In J. Judaken & R. Bernasconi (eds.), *Situating Existentialism: Key Texts in Context*, pp. 256-276, Columbia University Press. [Online]. Ανάκτηση 31 Μαΐου 2024, από: <https://rb.gy/gxmua7>
- Batta, A. (2017). Franz Kafka and Existentialism. *An International Refereed English e-Journal*, 34(1), 354-361. <https://shorturl.at/AUeD6>
- Bryant, J. H. (1969). The Delusion of Hope: Franz Kafka's the Trial. *Symposium: A Quarterly Journal in Modern Literatures*, 23(2), 116–128. <https://doi.org/m4q7>
- Chatterjee, S. (2015). Absurdity and hope in Albert Camus. *An International Refereed e-Journal of Literary Explorations*, 3(1), 95-98. <https://shorturl.at/3uxzq>
- Dern, J. A. (2004). “Sin without God”: Existentialism and “The Trial.” *Interdisciplinary Literary Studies*, 5(2), 94–109. <http://www.jstor.org/stable/41207030>
- Gnanasekaran, R. (2014). Psychological interpretation of the novel the stranger by Camus. *International Journal of English Literature and Culture*, 2(6), 73-86. <https://rb.gy/0lghjx>
- Gupta, R. (2021). *A Stranger in the Crowd: Camus' Meursault and His Antiheroic Traits*. Academia Letters, 2989. <https://doi.org/10.20935/AL2989>
- Goldenthal, N. (2023). The Hermeneutical Actuality of the Paradox in Kafka's The Trial. *The European Legacy*, 28(7), 689-705. <https://doi.org/m3pr>
- Hayden, P. (2016). *Camus and the challenge of political thought: Between despair and hope*. New York: Palgrave Macmillan.
- Heraud, R. (2013). The Stranger: Adventures at zero point. *Educational Philosophy and Theory*, 45(11), 1116–1132. <https://doi.org/10.1080/00131857.2013.772705>
- Kaplan, A. (2020). *Looking for the Stranger: Albert Camus and the life of a literary classic*. Chicago: University of Chicago Press.
- Matrai, L. (1976). Is Kafka Relevant Today? *Soviet Studies in Philosophy*, 15(3), 23-36. <https://doi.org/d7pstj>

- Mihály, V. I. (2021). Hope and hopelessness through the lens of myths. a comparison based on short texts by Kafka and Camus. *Acta Universitatis Sapientiae, Philologica*, 13(1), 37-44. <https://doi.org/mqq2>
- Müller, M. (2021). Albert Camus and management: Opening the discussion on the contributions of his work. *Philosophy of Management*, 20(4), 441-456. <https://doi.org/mzv6>
- Musiał, Ł. (2024). Hope from beneath the ruins? The Age of Franz Kafka 1924–2024. *Nauka*, 1, 7-22. <https://doi.org/m4q9>
- Northey, A. (2022). Myths and realities in Kafka biography. In: Preece J, ed. *The Cambridge Companion to Kafka*. Cambridge Companions to Literature. Cambridge University Press, 189-205. <https://doi.org/d2bx fj>
- O'Brien, C. C. (2015). *Camus*. London: Faber & Faber.
- Orkusa, A. (2021). Critical Readings of Franz Kafka's The Trial. *Millennium Journal of English Literature, Linguistics and Translation*, 2(1). <https://rb.gy/elm981>
- Pant, M. (2023). Kafka and Dystopia - An analysis of an overarching sense of despondency and tragedy democratization in Kafka's The Trial. *International Journal of English Literature and Social Sciences*, 8(1), 228-230. <https://doi.org/m4q8>
- Politzer, H. (1953). Franz Kafka's Letter to His Father. *The Germanic Review: Literature, Culture, Theory*, 28(3), 165-179. <https://doi.org/m4rb>
- Politzer, H. (1960). Franz Kafka and Albert Camus: parables for our time. *Chicago Review*, 14(1), 47-67. <https://rb.gy/5g1wcw>
- Rhein, P. H. (1964). The Urge to Live: A Comparative Study of Franz Kafka's Der Prozess and Albert Camus L'Etranger. *UNC Studies in the Germanic Languages and Literatures*, 45. <https://shorturl.at/zBVSd>
- Robertson, R. (2004). *Kafka: A very short introduction*. Oxford: Oxford University Press. <https://rb.gy/2450ei>
- Sagi, A. (2002). *Albert Camus and the Philosophy of the Absurd*. New York: Rodopi. <https://rb.gy/34p5r7>
- Stach, R. (2013). *Kafka: The decisive years*. Oxford: Princeton University Press. <https://rb.gy/uhou20>

- Steinhauer, H. (1983). Franz Kafka: A world built on a lie. *The Antioch Review*, 41(4), 390-408. <https://doi.org/dvgjc5>
- Straehler-Pohl, L. (2022). The Kafkaesque and the Absurd—Fear and Hope in the Writings of Franz Kafka and Albert Camus. *Dalhousie French Studies*, 120, 45-53. <https://doi.org/mvxc>
- Todd, O. (2015). *Albert Camus: a life*. London: Vintage Books. <https://rb.gy/r254np>
- van der Poel, I. (2007). Camus: a life lived in critical times. In E. J. Hughes (Ed.), *The Cambridge companion to Camus* (pp. 13-25). Cambridge University Press. <https://doi.org/ds6mmh>
- White, A. (2018). *We Must Imagine Them Happy-Circumstance and the Absurd in Camus, Kafka, and Kierkegaard*. <https://shorturl.at/2O308>
- Wolfson, E. R. (2022). Melancholic Redemption and the Hopelessness of Hope. *The Journal of Jewish Thought and Philosophy*, 30(1), 130-171. <https://doi.org/m4rc>